

Filosofická fakulta Univerzity Karlovy

Ústav Etnologie

Oddělení kulturologie

BAKALÁŘSKÁ PRÁCE

Tereza Juřenová

Zlatá éra kavárenství v Praze na přelomu 19. a 20. století
The golden age of coffee houses in Prague at the turn of the 19th and 20th
centuries

Praha 2017

Vedoucí práce: PhDr. Barbora Půtová, Ph.D.

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci vypracovala samostatně, že jsem řádně citovala všechny použité prameny a literaturu, a že práce nebyla využita v rámci jiného vysokoškolského studia či k získání jiného nebo stejného titulu.

V Praze dne: _____

podpis autora: _____

Na tomto místě bych ráda poděkovala všem, kteří mi při psaní této práce byli oporou a věnovali mi svůj čas. Především pak rodině, která mi poskytla nezbytnou podporu při studiu a věřila v to, že řádně dostuduji. Mikuláši Roubíčkovi a Vojtěchu Pláteníkovi za jejich skvělé znalosti a pomoc, a jejich vnitřní klid, který mi po celou dobu psaní dodával sílu práci dokončit.

Abstrakt

Stěžejním tématem bakalářské práce je rozkvět pražských kaváren na přelomu 19. a 20. století s přihlédnutím na historický kontext doby včetně architektonického vývoje Prahy a kavárenskou společnost a její specifický životní styl. Představeny jsou podniky, které se od sebe odlišují, jak samotným rozvržením interiérů, tak rozmanitostí kavárenských hostů i poskytováním zábavy. Snahou je zasadit kavárny do širšího evropského historického kontextu a sledovat prostředí kavárny jako veřejnou instituci, která měla společenský vliv díky zástupcům různých společenských tříd včetně politiků, spisovatelů, vědců či umělců, spolkové činnosti, ale i pražské galérce a návštěvníků nočních kaváren.

Klíčová slova

kavárenství, životní styl, kavárny v Praze, kavárenská společnost

Abstract

The central topic of this bachelor thesis is the thriving of coffee houses in Prague in the late 19th/early 20th century, taking into account the historical context of the period including the of Prague's architectural evolution, the coffee bar subculture and its specific lifestyle. Presented are bars that are distinctive in their interior design and layout as well as the diversity of their guests and ways of entertainment. The aim is to contextualize these enterprises, within the scope of the continent, and observe their environment as a place akin to a public institution possessing a social influence, thanks to representatives of various social strata, including politicians, writers, scientists or artists, activities of societies, but also the city's galère and visitors of bordellos.

Keywords

cafeterias, lifestyle, coffee houses in Prague, coffee society

Obsah

1.	Úvod.....	7
2.	Vznik pražských kaváren na pozadí architektonického a historického vývoje na přelomu 19. a 20. století.....	10
3.	Historie kávy a vývoj kavárenství v Evropě.....	17
4.	Pražské kavárny, jejich specifikace a typologie.....	23
4.1.	Slavie.....	25
4.2.	Louvre.....	26
4.3.	Arco.....	27
4.4.	Union.....	27
4.5.	Montmartre.....	28
5.	Pražské kavárny jako životní styl a forma zábavy.....	30
6.	Pražské kavárny a jejich návštěvníci.....	33
6.1.	Union.....	33
6.2.	Louvre.....	34
6.3.	Montmartre.....	34
6.4.	Slavie.....	35
6.5.	Arco.....	36
7.	Pražské kavárny, jejich transformace a historická kontinuita.....	38
8.	Závěr.....	41
9.	Seznam použité literatury.....	44
9.1.	Bibliografie.....	44
9.2.	Elektronické zdroje.....	46
9.3.	Závěrečné práce.....	47
10.	Obrazová příloha.....	48

1. Úvod

V mé bakalářské práci se snažím zdokumentovat zlatou éru kavárenství v Praze na přelomu 19. a 20. století. S touto dobou se pojí mnoho velkých změn v organismu fungování města, jak na poli uměleckém, kulturním a společenském, tak ve změně struktury města a jeho rozrůstání se na úroveň moderní evropské metropole srovnatelné s Vídní, Paříží nebo Bruselem. Tato velkoměsta nám měla co nabídnout, jak po stránce vědecké i kulturní. Řada z předních českých umělců, především architektů, malířů a literátů odjížděla do Vídně nebo Paříže na studia, sbírat nové životní zkušenosti, které se později otiskly do obrazu Prahy, která se začínala malými krůčky ostatním evropským městům rovnat. Možná proto se motivem ke zpracování mé práce stala možnost stát u projektů mladých a talentovaných lidí, kteří vyměnili sterilní kancelářské prostředí za místnosti plné prachu a pustili se do přeměny staré smíchovské truhlárny na kavárnu a jejich počin se stal natolik populárním, že dnes vlastní industriální multikulturní prostor v Holešovicích, včetně kavárny a rozrůstají se dál. Jednoduchost a nadčasovost obou podniků vás uchvátí. Staré se nechává, jen nově dokresluje ráz interiérů. Stejně tak jako kavárníci na přelomu století i dnešní nová generace majitelů kaváren se nechává inspirovat velkými evropskými i americkými městy jako Berlín nebo New York a tvoří prostory doplněné o designové obchody, bistra, čítárny nebo zvláštní korza, kam můžete zajít jeden den v týdnu a najít zde tematický blok, který se týká například pražení a přípravy kávy z českých pražírén. Přesto mě zajímalo, jak jsi na tom stály kavárny o století dříve, kdy se staly pražským fenoménem, jak vznikly, kde se vzali první pražští kavárníci, nakolik nás ovlivnila ostatní evropská města, která byla v mnohém napřed a poodkrýt know how jednotlivých podniků.

Období rakouské monarchie je spojeno s průmyslovou revolucí, stavěním železnic, řadou asanačních procesů a vzniku nových průmyslových a technických budov, činžovních domů a reprezentativních staveb, které tvořily moderní panorama Prahy. S příchodem veřejného osvětlení, kanalizace, nově budovaných neprašných cest pro chodce i vozy, se pražské měšťanské společnosti ulevilo. Na druhou stranu každé úsilí něco stojí, a tak se i Praha potýkala s řadou problémů, mezi něž pařilo seskupení odborníků Za starou Prahu, kteří nesouhlasili s bouráním mnoha set architektonických skvostů a nedali tak městské radě spát nebo se sílící bytovou krizí, která se plošně promítla po celé Praze a byla zapříčiněna masivním přílivem obyvatel do měst, kteří hledali práci, a pro něž byla činže v nájemních domech drahá. Hledali útočiště v nouzových koloniích na předměstích. Sociální skladba

pražských čtvrtí se rychle měnila a například Žižkov byl jednou z dělnických čtvrtí, kde bylo dělníkům zajištěno nízkonákladové bydlení v pavlačových domech, jejichž bytová kultura nebyla dokonalá, ale životní podmínky byly o dost lepší než na periferiích v dělnických koloniích, dnes bychom řekli slamech.

Rozvržení obyvatel v Praze nebylo jednotné, německá menšina tvořila bohatší část města a mohla si tak dovolit bydlení v nájemních domech i služebnictvo, které nebylo u pražských obyvatel obvyklé. Podobně na tom byli úředníci, menší podnikatelé, obchodníci nebo umělecká vrstva, která si takové bydlení mohla dovolit, jednalo se o elitní střední třídu obyvatel. Nájemné domy dotvářely kulisu Prahy a reprezentovaly tak svou monumentálností i výzdobou daného stavebníka, který si ke stavbě často pozval architekta a další umělce, kteří mu s výstavbou pomohli. Ne jinak tomu bylo u reprezentativních budov různých společností, ať už bank, pojišťoven, věhlasných českých spolků nebo velkých nákupních domů a pasáží.

Můžeme spekulovat, zda šlo opravdu o krásnou dobu zvanou La Belle Epoque trávající až do první světové války, kdy rozum vítězí nad přírodou. Díky ní však můžeme obdivovat památky posledního uměleckého slohu u nás, a to secese, která svou florální dekorativností dokresluje vše staré a utváří tak ráz moderní Prahy. Vznikají dodnes fungující hotely, nové železobetonové konstrukce doplněné sklem a bohatě zdobené interiéry budov. V této době lidé začínají vnímat čas o něco podstatněji a věnují ho nejen práci, ale i svým osobním potřebám a odpočinku. Vzniká fenomén volného času, který lidé věnují vlastnímu seberealizování. V ulicích Prahy se rodí nový bujarý a rušný život. A kde jinde sdílet všechny novoty světa, rozdílné názory a myšlenky, kde jinde budovat spolky a zakládat umělecké besedy, psát literární díla či jen tak bezmyšlenkovitě posedávat než v kavárnách.

Kavárny si svou cestu uměly prorazit a měly co nabídnout. Často se nechaly inspirovat ostatními evropskými městy, kam se káva z tropických zemí dostala o něco dříve díky historickým událostem a možná i náhodám, a přesto si svou osobitost a intimnost nenechaly vzít. Typickým rysem pražské kavárny bylo její umístění v prvním patře domu. Věhlas si získávaly nejen poskytovanou zábavou a nabízeným tiskem nebo skladbou hostů, ale i jejich vrchními, kteří dodávali místu celistvost a často se stávali mecenáši pražské bohémy. Byli jakýmisi strážnými anděly celé kavárny. Kavárenské podniky byly budovány na širokých pražských bulvárech, převážně na Václavském náměstí, Na Příkopě nebo v Celetné ulici ústící na Staroměstské náměstí i v okolních částech města. Jejich síť byla vskutku velká a bylo potřeba je typologicky rozdělit na velkokavárny a malé podniky, které byly po Praze rozesety o něco plošněji. Stávaly se i součástmi větších celků jako byly nádraží nebo hotely.

Kavárny se staly místy, kde se formovala značná část obyvatelstva se stejnými zájmy a názory. Byla to demokratická místa, která se od salonních společností lišila svou volností témat a ostrých diskuzí. Místa, do kterých mohl zabloudit tulák i aristokrat. Kavárny se staly jakýmsi prodlouženými ulicemi, centry informací a velkými zdroji domácího i zahraničního tisku. Místa, kde se paktovalo, diskutovalo a vznikala řada uměleckých i politických klubů. Kavárenská společnost se lišila nabízenou zábavou v jednotlivých podnicích. Nejčastěji se jednalo o karetní hry, kulečnick nebo četbu. Řada kaváren byla doplněná o živou hudbu a tanec. Noční kavárny ukazovaly odvrácenou tvář bohémského života, a to v užívání velmi rozšířeného kokainu, popíjení absintu a společnosti lehkých dam, které hosty obsluhovaly.

V posledních kapitolách práce se věnuji jednotlivým kavárnám, a to především podniku Arco, Louvre, Montmartre, Slavie a Union. Komparace těchto podniků se odráží v několika bodech, jak na úrovni architektonického vývoje a celkového rozvržení jednotlivých prostor, tak jejich umístění ve středu města a jejich odlišným typem zábavy, včetně kavárenských hostů, kteří dělali kavárnu kavárnou. Hlučnou, diskutující, zábavnou, flirtující, oddělenou od reálného světa pouhou zdí a několika málo schody vedoucími z prvního patra domu. Mnoho z nich přežilo krizi ve 30. letech i obě světové války. Jejich provoz byl přerušen nebo úplně zastaven v době totality a po rozsáhlých rekonstrukcích opět obnoven, přesto jejich sláva utichla spolu s generací, která utvářela dějiny národa právě v oněch podnicích s černou kávou za hustými mlhami dýmu z cigaret.

2. Vznik pražských kaváren na pozadí architektonického a historického vývoje na přelomu 19. a 20. století

Svět pražských kaváren na přelomu 19. a 20. století představuje zlatou éru kavárenství a ducha doby. Jde o místa s úžasnou atmosférou, kde nesměl chybět snad žádný intelektuál, výtvarník, úředník či politik nebo jen ten, kdo si den bez šálku dobré kávy neuměl představit. Prostředí pražských kaváren bylo inspirováno Berlínem, Paříží a Vídní, přesto si každá vytvořila svůj osobitý styl. Politické a vlastenecké nálady napomáhaly rozvoji těchto podniků, kdy se ve druhé polovině 19. století Praha proměňuje v podstatě z provinčního města ve velkoměsto srovnatelné s jinými evropskými centry a představuje významnou dopravní křižovatku. K tomu dochází na základě železničního propojení Prahy s Vídní roku 1845, kdy mohli Pražané oslavovat první vlak tažený parní lokomotivou na dnešním Masarykově nádraží, jemuž předcházelo vybudování nákladního přístavu v Karlíně v roce 1822, z něhož vyplouvaly lodě po Labi až do Hamburku, čímž se dařilo místnímu i dálkovému obchodu.

Železniční spojení umožňovalo následnou industrializaci a venkovské obyvatelstvo využívalo průmyslových předměstí ke své obživě. Tím vzniká poptávka po stravovacích a pohostinských zařízeních včetně kaváren a káfiřen.¹ S rozvojem železnic nepochybně souvisí i výstavba nádraží. Tím nejimpozantnějším je Hlavní nádraží (1901–1909), navržené Josefem Fantou, který použil pro jeho střed motiv velkého termálního okna, sevřeného pylonovými věžemi a pozoruhodná je i sochařská výzdoba, kterou vytvořili přední čeští sochaři. Moderními jsou kovové konstrukce peronních hal, které dotvářejí typický secesní dojem, který spojuje funkci užitkovou s reprezentativní. Mezi technické stavby nové doby musíme zahrnout i most Svatopluka Čecha, který spojoval tehdejší Pařížskou třídu s Letnou. Jednalo se o myšlenku vybudování nového velkoměstského bulváru spojujícího Václavské a Staroměstské náměstí, směřující k Vltavě, přes Čechův most na Letnou a odtud do Bubenče. Železo-bronzová konstrukce nového mostu přímo vybízela k secesní výzdobě, které se ujali Ludvík Wurzel, Karel Opatrný a Antonín Popp.² Dalším symbolem modernosti a pokroku byl Průmyslový palác na Výstavišti architekta Bedřicha Munzbergera. Představoval ukázkou inženýrské architektury. Na místo zděné stavby byla vystavěna prosklená kovová konstrukce. Mezi první železobetonové konstrukce v Praze patří palác Lucerna (1913–1917). Stavbu realizoval Václav Havel, dědeček bývalého prezidenta Václava Havla. Lucerna měla

¹ SYROVÝ, Bohuslav. *Architektura: Svědectví dob*. Praha: SNTL, 1977.

² WITTLICH, Petr. *Secesní Praha*. Praha: Karolinum, 2007.

původně sloužit jako hokejový stadion, k realizaci nakonec nedošlo kvůli členitosti stavby a Velký sál byl vybudován pro jiné účely. Objekt nese prvky doznívající secese a modernismu. Zastřešená pasáž ukrývá kavárnu, bar, kino, Mramorový a Velký sál. Autorem výzdoby fasády byl architekt Osvald Polívka, který Havlovi navrhoval jeho činžovní domy v Haštalské, Věžeňské a Myslíkově ulici a na Rašínově nábřeží. Václav Havel však většinu domů prodal, aby mohl sponzorovat výstavbu Lucerny.

Postupem několika let byl upraven středověký půdorys Prahy, který započal již roku 1784 spojením čtyř měst pražských. Až do počátku 20. století žilo město bouráním hradeb. Byly tak zbourány velké části Starého Města, Josefov, a k úpravám došlo i na Novém Městě. Jednalo se o městský projekt pražské asanace z roku 1893, který se snažil povznést Prahu na úroveň Paříže, Vídně nebo Bruselu a vystavět tak novou, kosmopolitní metropoli. Postavení Prahy se od těchto měst lišilo zvláště tím, že nebyla hlavním městem státu, tedy veškeré dotace, které čerpala v urbanizačním procesu se musely ze strany Rakouska-Uherska (1867-1918) dělit na českou a „německou“ část. Abychom byli o něco přesnější a uvědomili si rozsah stavební akce, jednalo se o zboření asi šesti set domů. Tak velké narušení organismu města neuměla skousnout velká část pražské inteligence a umělců, především pak řada odborníků jako Spolek architektů a inženýrů a Umělecká beseda, kteří v roce 1895 vydali pamětní list proti asanaci. Následoval Velikonoční manifest českého lidu, který podepsalo nespočet českých kulturních osobností a pamflet od spisovatele Viléma Mrštíka nazvaný *Bestia triumphans*. „Otázka, zda si pražský magistrát dovolil málo nebo mnoho programem „asanace“, která nicméně k „hausmannizaci“ měla ještě daleko, je dodnes živá. O Velikonočních 1896 vystoupili Vilém Mrštík, Jaroslav Kamper a Václav Hladík ve jménu českých kulturních pracovníků proti „triumfující bestii“ pražské městské rady, která ve jménu asanace historických čtvrtí prosazovala bourání umělecky hodnotných historických staveb.“³ Vznik Klubu Za starou Prahu (1900) v čele s Vilémem Mrštíkem, později se přidávali architekti Josef Chochol, Pavel Janák nebo historik umění Zdeněk Wirth a postupně vznikající moderní památková péče se vznikem Památkového úřadu ve Vídni (1911) byly důsledkem aktivit staromilců, kteří bojovali za zachování malebného historického panoramatu města.⁴

„Průmyslová revoluce, železnice a možnost společenského vzestupu a „sladké plody civilizace“ přivedly rostoucí zástupy obyvatelstva před „městské brány“. Města vlivem přelidnění, zhoršujících se životních a hygienických podmínek boří své hradby a volně a

³ HORSKÁ, Pavla, Eduard MAUR a Jiří MUSIL. *Zrod velkoměsta: Urbanizace českých zemí a Evropa*. Praha: Paseka, 2002, s. 204.

⁴ *Za starou Prahu: Klub Za starou Prahu* [online]. [cit. 2017-08-08]. Dostupné z: <http://www.zastarouprahu.cz/historie/prvni-leta>

nekontrolovatelně se rozlévají do okolní krajiny. Město, které bylo nejdříve tak přátelské, vlídné a nabízelo všechny vymoženosti moderní doby, se stalo nesnesitelným. Přehlnutost, špína, ruch, stísněnost, společenská a majetková nerovnoměrnost vedou k psychologickým, existenciálním a sociálním tlakům, které je potřeba řešit. Objevuje se systematická snaha o to, aby se město stalo důstojným a příjemným místem pro život – vzniká tak fenomén asanací, přestaveb a celkového ozdravení města, spojený s urbanistickým plánováním, rozšiřováním a dlážděním ulic, výstavbou kanalizace, vodovodního napájení a zaváděním městské zeleně.“⁵

Povaha staré Prahy se pomalu vytrácela výstavbou honosných domů a módních čtvrtí. Po vzniku Československa vešel v platnost zákon o vytvoření Velké Prahy (1922), kdy bylo ku Praze připojeno 37 okolních obcí, které dříve patřily mezi samostatné administrativní jednotky. Jednalo se o velké městské celky jako Smíchov, Karlín, Královské Vinohrady, Žižkov nebo Vršovice. Byl to jeden z mnoha dalších impulzů, díky kterému docházelo k ekonomickému, společenskému i kulturnímu rozkvětu hlavního města.⁶

K tomu neodmyslitelně patří i změny způsobu bydlení, nejen ve výstavbě samotných budov, ale i zdokonalením dlážděných cest pro pěší a povozy, zavedením veřejného osvětlení nebo kanalizace. Pitná voda se do pražských domácností dostává v polovině osmdesátých let 19. století z městské vodárny v Podolí. Nově vznikají budovy s centrálním schodištěm, odkud je přístup do větších a o něco komfortnějších bytů. Stavitel si často prostorové rozvržení nájemního domu, jeho fasádu a samotné členění nechal zadávat u architekta. Další umělci se podíleli na navrhování vzorů leptaných oken, obkladaček, truhlářských prací nebo různých kovových součástí. Stavby karlínských, smíchovských nebo vinohradských činžovních domů tak reprezentovaly společenské postavení stavebníka a musely svým majitelům „vydělávat“. „Nejvíce pomníků české měšťanské slávy a majetku bylo však spíše než ve středu města nastavěno v nových čtvrtích – šlo ponejvíce o činžovní domy s ozdobnou fasádou, jejichž vlastníky a nájemníky byly společenské vrstvy více „středostavovské“ než blahobytné, více „maloburžoázní“ než liberální.“⁷

Bydlet v nájemním domě byl na tehdejší poměry velký luxus a Praha se potýkala s problémem mohutného přílivu obyvatel, kteří neměli kde bydlet. Šlo především o dělníky, kteří hledali práci a byli ubytováni v činžovních domech s více bytovými jednotkami. Kvůli nedostatku bytů roste činže a chudší vrstva na vlastní ubytování nemá peníze. Volí tak nouzové provizorní bydlení v nábytkových odstavených vozech, starých vyhaslých pecích

⁵ MEJZR, Martin. *Příběh místa a jeho lidí: vilová čtvrť Čechovy sady v Kolíně*. Praha, 2013, s. 21.

⁶ MÍKA, Zdeněk. *Život v pražských ulicích: Zmizelá Praha*. Praha: Paseka, 2013.

⁷ HORSKÁ, Pavla, Eduard MAUR a Jiří MUSIL. *Zrod velkoměsta: Urbanizace českých zemí a Evropa*. Praha: Paseka, 2002, s. 203, 204.

cihelen nebo dokonce v jeskyních. Vznik nouzových kolonií souvisel s potřebou pracovních sil při budování nové Prahy, dopravní infrastruktury nebo v průmyslovém odvětví. Stavby nouzového obydlí byly povoleny vyhláškou na dva roky a po dvou letech se buď lhůta prodloužila nebo na výzvu úřadů byly stavby zbořeny. Jednalo se o primitivní bydlení, boudy, kůlničky, zděné domky. Nejznámějšími koloniemi byly Pod Bohdalcem, Na Slatinách nebo Malvazinky. „Krásu našeho velkoměsta nepřidávají ani barákové kolonie, brlohy a podivné útulky nebydlících nešťastníků. Nic na světě není tak strašným semeništem zkázy mravů i života, nic tak nešíří ohavnou bažinu Prahy jako příšerné poměry bytové krize. Z těch všech brlohů a bídy čiší kal a řine se bahno demoralizace, prostituce, zvrhlosti, zločinů, krádeží, loupeží i vražd, jež vrhají tisíce nešťastných obětí do pražských špitálů, blázců, věznic, kriminálů i na stupeň popraviště.“⁸

Pojetí pražského bytu pro majetnější a středně majetné vrstvy se ustálilo kolem roku 1900. Pražským typem se stává trojtraktové uspořádání činžovního domu a podle stavebního řádu bylo nutné přímé větrání všech místností, o které se postaraly nově budované světlíky. Značný rozdíl nastával v otázce služebnictva v českých a německých domácnostech. Pražští Němci, kterých bylo v Praze kolem roku 1900 na třicet tisíc měli téměř všichni služebný personál na rozdíl od Čechů, kteří byli ve 79 % bez služebnictva. Tomu se přizpůsobovala i velikost bytů, nikoliv tak jako v Paříži podstřešními pokojíky.⁹ A jak na tom byly kavárny? Většina vzniká v prvních patrech domů, nikoliv v přízemí, jak je známe dnes, jelikož majitelé měšťanských domů pronajímali místnosti v přízemí obchodníkům. Václavské náměstí, které se propojovalo s ulicí Na Příkopě a Ferdinandovou třídou, tvořilo pomyslný kříž a stalo se tak na přelomu století obdobou obchodního a bankovního centra, kde se nacházely kavárny doslova na každém kroku.

Přeměna Prahy v době rakouské monarchie nebyla vskutku jednoduchá, přesto si svou pozici velkoměsta dokázala obhájit a její celkový středověký ráz se díky průmyslové revoluci a řadě asanací změnil na moderní evropskou metropoli.

Vznik moderních a reprezentativních budov souvisel i s posledním univerzálním uměleckým slohem, a to secesí, která přichází koncem devatenáctého a začátkem dvacátého století. Art Nouveau propojovalo nároky na modernost s požadavky na kontinuitu tradice. Jednalo se o určité transformování starého základu, nikoliv však revolučně rozcházejícího se. Secesní pojetí samotných budov i jejich interiérů se odráželo převážně v městské architektuře

⁸ KUKLA, Karel Ladislav. Pražské bahno. Praha: Svoboda, 1992, s.72.

⁹ HORSKÁ, Pavla, Eduard MAUR a Jiří MUSIL. *Zrod velkoměsta: Urbanizace českých zemí a Evropa*. Praha: Paseka, 2002, s. 207-208.

hotelů, nádraží, restaurací a samozřejmě i kaváren. Tento architektonický styl dal vzniknout novým otevřeným prostorům, které se odlišovaly od zašedlých a potměných pivnic. Mezi dominanty secesní architektury patří Obecní dům, zvaný Reprezentační, který je umístěn v centru starých zemských cest, spojujících se před Prašnou bránou a ústících Celetnou ulicí do středu města, Staroměstského náměstí. „Budova to byla vystavěna za tím účelem, aby se v ní pěstoval ušlechtilý společenský život, aby se podporovalo umění hudební i výtvarné i aby poskytla důstojné místnosti k okázalému vystupování české veřejnost.“¹⁰ Nájemní domy na Masarykově nábřeží tvoří kulisu Vltavy, secesní prvky jsou viditelné na budovách Zajišťovací banky nebo zpěváckého spolku Hlahol od Josefa Fanty. Asanačnímu procesu se nevyhnul ani Josefov a jeho nájemní domy s tlakovým vodovodem a kanalizací tvořící další ze secesních dominant navrhované architektem Osvaldem Polívkou, který stál taktéž u zrodu Zemské banky, Pražské městské pojišťovny, Obchodního domu U Nováků nebo Topičova domu. Polívka se stal předním tvůrcem pražské Art Nouveau v architektuře. Vycházel z novorenesance a novobaroka, modernost využíval v řadě dekorativních florálních prvků a stupňované barevnosti fasády. Důležitá pro něj byla bohatost výzdoby, a tak dával příležitost mnoha malířům jako Janu Preislerovi, Karlu Špillarovi a sochařům Ladislavu Šalounovi, Josefu Mařatkovi nebo Stanislavu Suchardovi. Pokud bychom hledali secesní stavbu, která je čistě spojována s kávou, jednalo by se o vídeňský dům Julia Meinla, který nechal vystavit v roce 1899. Byl to honosný dům, který hojně zdobily reliéfy a ornamenty týkající se pěstování, sklizení a dovozu kávy do Evropy. Na fasádě se dokonce ukázaly znaky přístavních měst, odkud kávu dovážel, a to Londýn, Hamburk a Terst.¹¹

Samostatným žánrem secesní architektury jsou hotely. Arcivévoda Štěpán a Garni vystavěné roku 1903-1905 se spojily v Grand Hotel Evropa. Zachovaný hotelový interiér je cenným důkazem nového moderního stylu. Historik Josef Kroutvor píše: „Na secesní dekoraci hotelu Evropa se podílel i český architekt Jan Letzel, který později odešel do Japonska a postavil v Hirošimě budovu Průmyslového muzea. Siluetu železobetonové kostry s typickou kupolí zná kdekdo, stal se z ní památník první atomové katastrofy.“¹² Hotel Central patřil k prvním stavbám nového moderního stylu projektovaný Friedrichem Ohmannem v roce 1898. Stavbu hotelu dokončili Ohmannovi žáci Alois Dryák a Bedřich Bendelmayer. Typická byla secesní dekorace a zelenočervená barva fasády se zlacením a zachovalým průčelím. V interiérech se začal objevovat mramor, zrcadla, ušlechtilá dřeva i sklo. Svůj

¹⁰ DRDA, Jakub a František DVORÁK. *Po královské cestě*. Praha: NLN, 2004, s. 21.

¹¹ PÍŠA, Rudolf. *S lodí jež dováží čaj a kávu*. *Věstník MCP*, 2016, IX. (4). nepag.

¹² KROUTVOR, Josef, *Pražské kavárny, kavárničky, cukrárny a bistra*. In: *Prostor*; 4. roč., 1990, s. 69.

secesní vzhled si tak udržela patrová kavárna v hotelu Evropa, Paříž a Obecním domě, ve kterém se zachoval původní mobiliář a můžete tak obdivovat stěny kavárny obložené dřevem, secesní lustry, nástěnné a nástropní malby, mosazné hodiny či stolky s mramorovou deskou nebo zrcadlový sál. Nejznámější a pravděpodobně první secesní stavbou se stala budova České průmyslové banky s kavárnou Corso v prvním patře vystavěná roku 1890 Na Příkopě architektem Friedrichem Ohmannem. O interiér se postaral autor Pijáka absintu z kavárny Slavia Viktor Oliva. Tento dům byl zbořen roku 1928 a nahrazen palácem Sevastopol.¹³

Kubistická architektura co do počtu kaváren nezaujala natolik jako secese s výjimkou jediné v domě U Černé Matky Boží. Kavárna Orient byla vystavěna podle plánů architekta Josefa Gočára v prvním patře domu, jak bylo v Praze zvykem, a stala se tak ojedinělou pražskou kubistickou kavárnou otevřenou od roku 1912 na pouhých deset let, kdy byla po válce využita a přerozdělena ke kancelářským účelům. S celospolečenskými změnami přichází ve 20. letech 20. století konstruktivismus prolínající se s funkcionalismem, který odmítá dekoraci jako přítěž a upřednostňuje provozní funkce stavby před všemi ostatními.¹⁴ Z budovy musí být patrné k jakému účelu slouží. V tomto duchu vzniká dvoupatrová kavárna v hotelu Juliš na Václavském náměstí od meziválečného architekta Pavla Janáka a v budově SVU Mánes taneční kavárna Boulevard, později nazvaná Alfa ve stejnojmenném paláci na Václavském náměstí navržená architektem Otakarem Novotným.

„Když na konci dvacátých let navštívil Le Courbusier Prahu, je doslova šokován světáckým prostředím místních kaváren. Velké množství zrcadel, která znásobují pocit elegantního a luxusního světa, mu nahání spíše hrůzu. Na Václavském náměstí prý bývalo tehdy tolik kaváren, že kdyby se probouraly vnitřní stěny, bylo by možné obejít náměstí cestou z kavárny do kavárny.“¹⁵

Kavárny zaplňovaly celou Prahu. Kavárna u Ritzenthalerů, U Komárků nacházející se v Ungeltu v domě U Štupartů známá od roku 1835 díky významným českým obrozencům, U Suchých v domě U Červeného orla, který byl od roku 1754 majetkem Univerzity Karlovy, kde bydleli vysokoškolští profesori filozofické a právnické fakulty. Až v 19. století bývala v domě kavárna, kam rádi zavítali čeští vlastenci. Všechny tyto tři kavárny rozkládající se na Královské cestě patřily mezi první kavárenské podniky, které byly dosti špinavé a neprostorné. Od obyčejných pivnic se lišily pouze názvem. Postupem času se díky etablování městské společnosti a jejím nárokům na prostornější místnosti pro hru, zábavu, tanec nebo

¹³ *Stará Praha: Staré pohlednice a dobové fotografie Praha* [online]. [cit. 2017-08-07]. Dostupné z: <http://www.starapraha.cz/pohlednice-praha-na-prikope.php>

¹⁴ Průkopníkem moderní architektury 20. století byl švýcarský avantgardní architekt Le Corbusier. (1887-1965).

¹⁵ KROUTVOR, Josef. *Café Fatal*. Praha: Dauphin 1998, s. 179.

zasedání spolků a různých klubů, začaly objevovat podniky s novými prostorami a honosným zařízením. Kavárna a vinárna U Modrého hroznu naproti Stavovskému divadlu, do které vedla krytá chodba přímo z divadla, byla až do roku 1848 chvalně připomínána jako prostorná a jedna z nejstarších a nejhluchnějších kafíren v Praze.

Nejkomfortnější kavárnou bylo Café Francois na rohu ulic Na Příkopě a Celetné. Jednalo se o klasicistní dvoupatrovou budovu z roku 1841, kterou však neminul asanační proces a byla zbořena. Na jejím místě byl postaven novoklasicistní palác (1930–1932), sídlo České eskomptní banky a úvěrového ústavu od architektů Karla Jaraye, Rudolfa Hildebranda a Josefa Sakaře.¹⁶ Velkokavárna Edison s mnoha významnými hosty včetně Thomase Alvy Edisona (1911) stávala na rohu třídy Na Příkopě a Na Můstku v novorenesančním domě známém také jako Löblův obchodní dům. Kavárna se původně jmenovala Kovářova, ale díky strategickému místu na pomezí rušného německého (Na Příkopě) a českého (Ferdinandova třída) korza, rozhodl se majitel Klein k jejímu přejmenování podle samotného amerického vynálezce T. A. Edisona, aby podnik dostal neutrální jméno a vyhovoval jedné i druhé straně klientely. Nacházela se v prvním patře, do kterého jste mohli vyjet výtahem a kde měl člověk skvělý výhled na celé Václavském náměstí až nahoru k Muzeu. Kavárna Continental byla dostaveníčkem pro všechny intelektuály a zvláště literáty. Nacházela se v klasicistním Kolovratském paláci vystavěném vídeňskou firmou Helmer & Fellner. Tento obytný dům v sobě ukrýval mimo kavárny řadu obchodů v přízemí. Součástí paláce byla i Piskáčkova restaurace a pojišťovací ústav New York. Vedle Continentalu stával klasicistní dům U Modrého raka s kavárnou Central, kam rádi zavítali židovští obchodníci. O kousek dál na Uhelném trhu se nacházela atypická pražská kavárna v měšťanském domě U Tří stupňů, zvaná „U sester kafičkových“. Podnik se nacházel v pozdně gotické budově se zachovalým podloubím, který byl renesančně i barokně přestavěn a svou konečnou podobu získal klasicistní přestavbou v roce 1890.

¹⁶ PŮTOVÁ, Barbora. *Královská cesta: Všední i sváteční život v proměnách času*. Praha: Paseka, 2016.

3. Historie kávy a vývoj kavárenství v Evropě

Před vznikem kavárenství, tak jak ho známe dnes stojí dlouhá a strastiplná cesta kávy z arabských zemí, kde plané rostliny kávovníků objevili lidé pro jejich léčivé účinky a začali tyto plodiny pěstovat na plantážích. První plantáž, která sloužila ke komerčním účelům vznikla v šestém století v Jemenu. Její stimulující účinky předešly ty léčivé a káva byla hojně využívána místo alkoholu, který byl v muslimských zemích zakázán. Společně s přípravou a pitím kávy začaly vznikat „první kavárny“, které sloužily k setkávání a diskutování většího počtu lidí. První kavárna vznikla v Istanbulu roku 1554, odkud se tyto podniky začaly šířit do celého islámského světa, i přestože bylo pití kávy brzy po jejich otevření zakázáno, jelikož se u tohoto dodnes nepomíjivého rituálu diskutovalo o politice. A jak to občas bývá, čím více je něco zakazováno, tím více po tom toužíme, tak obliba kaváren nevídanou rychlostí rostla. A už v 17. století jste mohli v Káhiře napočítat přes dva tisíce kavárenských podniků.¹⁷

Do Evropy káva proniká o něco složitěji díky dobovačným nájezdům Turků a Arabů. Nejvýraznějším střetem osmanské armády a habsburské monarchie se stalo dvojití obléhání Vídně a následná bitva u Vídně roku 1683. Tato bitva předznamenala ukončení turecké expanze do střední křesťanské Evropy. Osmanský generál a velkovezír Kara Mustafa Paša byl poražen spojeneckými vojsky a zahnán na ústup, i přestože jeho armáda čítala na 150 000 vojáků, což bylo dvojnásobně více než měla zmobilizovaná Evropa. Traduje se, že v tureckém ležení zůstaly pytle nepražených kávových zrn, které ukořistily jak Sasové a pomohly tak rozkvětu kavárenství v Drážďanech a Lipsku, tak samotní obyvatelé Vídně. Kavárenská kultura se šíří z jihu na sever a z východu na západ. Nejdříve se jednalo o Itálii, převážně přímořské oblasti, které hojně využívali italští kupci v 17. století a vzniká tak první evropská kavárna Café Florian (1647) v Benátkách. Později se káva dostává i do vnitrozemí a Rakousko-Uhersko těží z obchodu s Osmanskou říší, přičemž přísun kávy byl poněkud nestálý a suroviny drahé. Ostatní evropské země jako Anglie, Francie, Holandsko získávaly kávu ze svých vlastních plantáží v koloniích, které jim příslušely. Postaraly se tak o trvalý přísun kávy a levnější dovoz než zmíněné Rakousko-Uhersko.

Ve Vídni se káva prokazatelně prodávala již v roce 1668 z měděných nádob na ulici. První stálá kavárna byla otevřena v roce 1685 a byla pojmenována Zur blauen Flasche neboli U Modré lahve. Jejím prvním majitelem se stal cestovatel a voják Kolschitzky, který získal kávová zrna za zásluhy při obléhání Vídně Turky (1683). Bezprostředně po ústupu tureckých

¹⁷ BOYAR, Ebru a Kate FLEET. *A Social History of Ottoman Istanbul*. New York: Cambridge, 2010.

armád a vítězství monarchie se do Vídně dostává arménský obchodník Georgius Deodatus pocházející z Damašku, který byl velkým světoběžníkem a přicestoval z Říma, kde se naučil italsky a zvládal i latinu. Změnil svou víru na katolickou a stal se tak oblíbencem jezuitů, kteří mu s velkou pravděpodobností poradili Prahu, jako místo, kde lidé kávu ještě neznají. To se však nezakládá na pravdě, jelikož mohli tento povzbuzující nápoj ochutnat v lékárnách na doporučení lékaře. Stránku káfirenství jako pouliční živnosti opravdu neznali, a tak se pustil do pouličního prodeje kávy, který ozvláštnil svou vizáží jako byly široké kalhoty nebo turban, který měl znázorňovat symbol orientu. Jezuité podnikatele podpořili a pražská obec mu za nedlouho povolila řádnou živnost, kterou si otevřel v domě U Tří pštrosů. V roce 1707 získal pražské měšťanství, oženil se a svou živnost posunul do domu U Kornovů, kde je roku 1726 dochována nejstarší písemná zmínka o Deodatově kavárně. Teprve později se kavárna usadila vedle v domě U Zlatého hada na rohu Liliové a Karlovy ulice. Pro Deodata nebyla kavárenská živnost naplňující a rozhodl se věnovat literatuře. Sepisoval různé náboženské traktáty, pamflety o muslimské i křesťanské víře, dokonce i židovství. Znepřátelil si tak Židy, kteří ho jednak žalovali a skupovali jeho směnky, čímž ho přivedli skoro na mizinu. Zatímco se s rozhněvanými Židy soudil, jeho živnost upadala a konkurenci už nikdy nedohonil.¹⁸

V rakouské monarchii proběhlo udílení kavárenské koncese podle živnostenského řádu z roku 1883 podle oprávnění č. 6 – prodávání čaje, čokolády, kávy a jiných horkých nápojů. Toto oprávnění bylo často kombinováno s povolením hraní her nebo u tak zvaných velkokaváren nebo kaváren spojených s provozem hotelu i s podáváním alkoholu nebo teplých pokrmů. Ve spojitosti s Rakouskem-Uherskem a zejména pak Vídní je důležité zmínit jméno rakouského obchodníka Julia Meinla, který se narodil v českých Kraslicích a jako syn pekaře v sobě objevil skvělého podnikatelského ducha. Roku 1851 odcestoval do Vídně na zkušenou, kde se setkal s řadou obchodníků, kteří dováželi koloniální zboží. V té době se rozhodl požádat vídeňský magistrát o vydání živnostenského listu a začít samostatně podnikat. 5. dubna 1862 otevírá svůj první obchod veřejnosti. Mezi mnoha nabízenými lahůdkami nesměly chybět ani zelené kávové boby, které se staly jeho největší částí zisku.

V roce 1872 i jeho živnost zasáhl krach vídeňské burzy a Meinel se ocitl v platební neschopnosti, přesto krizi dokázal ustát, převážně díky komoditám se kterými obchodoval. I v temných dobách finanční krize šly káva a čaj na odbyt. Dokázal si poradit s dírou na trhu, jako byla doma pražená káva, která ztrácela na kvalitě a čerstvosti délkou pražení nebo skladováním a byla znehodnocována, a tak se začal specializovat na pražení kávy přímo

¹⁸ RAVIK, Slavomír. *Pražské hospody: vyprávění o pražských restauracích, pivnicích, vinárnách, kavárnách, krčmách a knajpách*. V Praze: Levné knihy KMa, 2006, s. 103-104.

v obchodě. Pražil jen tolik, kolik za den prodal, a dokonce míchal různé druhy káv. Svého syna Juliuse poslal nasbírat zkušenosti do Londýna přímo do centra největšího obchodování, a to Mincing Lane, kde zanikla nizozemská Vereenigte Oost-Indische Compagnie neboli Východoindická společnost a nahradila ji East India Company. Jednalo se o první akciové společnosti vůbec, které měly výhradní právo obchodovat v Asii, a především pak v Indii. East India ztratila v roce 1834 monopol na dovoz tropických komodit, ale nahradilo ji mnoho obchodníků, kteří převzali řadu z jejich obchodů. Bylo zde uzavíráno množství obchodů s kávou, kořením, třtinovým cukrem a téměř 90 % celosvětového obchodu bylo uzavřeno čajem. Zde získal Julius nespočet zkušeností a podnikatelskou dravost.¹⁹

V roce 1891 otevírá Meinl se svým synem moderní velkopražírnu. Stává se největším dodavatelem kávy v celé monarchii. Jeho čerstvá pražená káva se stává fenoménem a roku 1926 si do svého znaku dává mouřenína s červenou čepicí a hrnkem kouřící kávy. Černoušek s fezem se stal symbolem Meinlova podnikatelského počínu až do dnešních dní. Zajímavostí je, že tato pokrývka hlavy původně pochází z Osmanské říše a dostala se až na Balkán a do Vídně jako symbol vlády sultána.

V období po první světové válce se do kaváren dostává uvolněná atmosféra a hraje se jazz. Vznikají první taneční kavárny, které byly centrem kulturního dění. Postupem let a připojením Rakouska k nacistickému Německu roku 1938 zanikají vídeňské kavárny počítající na třináct set podniků. Řada z židovských majitelů je vyvlastněna a jejich podniky rozprodány hluboko pod cenou. Mnozí rukují v řadách Wehrmachtu na frontu, mezi něž patří i nejznámější vídeňský kavárník Leopold Hawelka, jehož kavárna si zachovala historický ráz a okouzluje své návštěvníky původními dřevěnými thonetkami a mramorovými stoly dodnes. Není náhodou, že se v proslulé kavárně mísila němčina s češtinou, jelikož Hawelkovi rodiče pocházeli z Jáchymova. Další z výčtu mnoha zachovaných vídeňských kaváren je Café Central, na které vzpomíná Milena Jesenská takto: „V Centrálu to bývalo dost intimní. Byly tam malé mramorové stoly na secesních kovových nožkách. Jednou jsem tam na někoho čekala. Bylo ještě brzy, nikdo tam nebyl a já si sedla omylem k vedlejšímu stolu, byl to štamtyš pražských Němců. S některými jsme se znali. Přišel Kafka, taky nějak předčasně. Znala jsem ho moc málo. Padlo několik sporých vět o počasí. Nechtělo se mi rozvádět rozhovor a on taky mlčel, jen se tak zdvořile usmíval. Co jsem mu měla říkat, že jsem tu dnes ve Vídni oficiálně, a loučím se s Wiener Werkstätte i s morisovštinou?“²⁰

¹⁹ PÍŠA, Rudolf. *S lodí jež dováží čaj a kávu*. *Věstník MCP*, 2016, IX. (4), nepag.

²⁰ VONDRÁČKOÁ, Jaroslava. *Kolem Mileny Jesenské*. Praha: Torst, 1991, s. 24.

Dalšími je Café Landtmann a nesmíme opomenout kavárnu Herrenhof, kam zavítal Sigmund Freud, Adolf Loose, Oskar Kokoschka nebo Karl Kraus. Ochutnat můžete dodnes existující Sacher Kaffee, podávanou s likérem a šlehačkou nebo kávu s názvem Maria Theresia. Klasickou „Wiener Melange“, tedy vídeňskou kávu dostanete se šlehačkou a medem. Dříve se pila káva po vzoru Turků, tedy doplněná jen o mléko, čemuž Vídeňané nepřišli na chuť, a proto se do kávy začala přidávat šlehačka i med.

A co bylo pro všechny kavárny v říši typické? Jednalo se o jedno a totéž schéma interiéru, a to kulaté mramorové stolky, dřevěné židle, nejčastěji vyráběné firmou Thonet, která svůj nábytek z ohýbaného dřeva prezentovala na výstavě Dolnorakouského sdružení živnostníků v roce 1850 ve Vídni, kde si „modelu č. 4“ všimla Erna Daumová a vybavila thonetovými židlemi svou kavárnu Daum na rohu Wallnerstrasse a Uhelného trhu ve Vídni. Tak byl tento pohodlný a celosvětově známý sedací nábytek poprvé využit na veřejnosti.²¹ Dalším typickým vybavením kaváren byla velká zrcadla, která prostor opticky zvětšovala a věšáky na kabáty rozmístěné v prostoru. Přesto si však každá ponechala svoji osobitost. V Praze, ve Vídni i v Paříži byly kavárenské podniky situovány k rušným třídám, aby mohli hosté pozorovat „tlukot“ velkoměsta a nechat na sebe dýchat atmosféru moderní doby. Městské bulváry nabízejí kavárnu vedle kavárny a je jen na oku kavárenského hosta, jakou si vybere a ve které bude trávit dlouhý čas. Většina pařížských kaváren byla například spojena s bistroem, restaurací nebo divadlem a pronikala na ulici. Vídeňské ani pražské podniky až na výjimky nedisponovaly předsunutými terasami na chodníku jako ty francouzské, které se otevíraly městské komunikaci na životem pulsujících bulvárech a staly se tak městským jevištěm doplněným velkými skly připomínající výkladní skříň. Jednalo se o oboustranný vztah hosta a chodce, přičemž oba měli pocit, že jsou jevištěm i hledištěm zároveň. Tuto skutečnost přisuzujeme faktu, že dění v centru Paříže pulsovalo v daleko větší míře než u nás. Mezi výjimky v Praze patřila Hlavova kavárna zkráceně Hlavovka na Vinohradech, která disponovala venkovní terasou.

Pokud bychom se uchýlili ke genderové otázce, zda směly ženy do kaváren, odpověď nebude jednoznačná, jelikož káfirny fungovaly čistě jako pánský klub už od vzniku prvních kaváren na Arabském poloostrově, kde byli návštěvníky převážně vzdělaní muži. Ženy, které do těchto podniků zavítaly nebyly obslouženy. Jejich doménou byly salonní společnosti.

Biedermeierovské „kafíčko“ bylo oblíbenou podobou ženského setkávání. Obřad pití kávy dal vzniknout kávovým společnostem, které se staly převážně ženským specifíkem, kde

²¹ PESE, Claus a Ursula PETERS. *Princip Thonet: od ohýbaného dřeva k trubce*. Nürnberg: Germanisches Nationalmuseum, 1989.

se ženy učily správně pražit zrna a připravovat kávu. V salonech převládala hudba a diskuze s častými ostrými polemikami. Jednalo se o vhodně zařízené pokoje v domácím prostředí s poměrně stálým okruhem zvaných hostů. V salonech vládla jasně stanovená pravidla, jednalo se o určitý byt a čas, ve kterém se scházela převážně dámská společnost a vládla mu určitá múza, tedy hostitelka, která rozhodovala o konverzačních tématech. To se však netýkalo pražských salonů konce 18. století, ve kterých byla ženská účast nevýrazná a stejně tak i příslušníci nižších vrstev salony nenavštěvovali. Salony v Čechách nikdy nenabýly takového významu jako ve Francii. Jednalo se o salony literární či vlastenecké v převážně mužské společnosti.

Obdobné salonní společnosti vznikají v 19. století také v Německu. Německé ženy si vytvořily vlastní rituál pití kávy doma, tzv. Kaffeekranzchen, což byla pravidelná setkání nad šálkem kávy. Muži je často nazývali Kaffeeklatsch, „klevety při kávě“. Ve Vídni se scházelo společenství nazvané „pět dam“ v paláci Kinských s Marií Sidonií Kinskou, její sestrou Marií Clary, sestrami Eleonorou a Leopoldinou Lichtensteinovými a Leopoldinou Kaunitzovou. Tyto dámy se pravidelně setkávaly dvacet let a určovaly tak zásady ve společenských vídeňských kruzích. S rozšířením kaváren a hospod se většina spolků přesunula tam a o dámskou společnost nebyla nouze, přesto však tvořily pouze pánský doprovod.²²

Jejich pasivní a tichá úloha v kavárnách přešla postupem času do mužského světa. Sebevědomí dam rostlo, byly moderní a samostatné. Průkopnicemi v navštěvování kaváren byly intelektuálky, umělkyně, spisovatelky a herečky. Dveře se ženám otevírají na sklonku první světové války a mezi první patřila Milena Jesenská, která do Vídně zavítala se svým manželem Ernstem Pollakem. V jakém světle viděla kavárny napovídá její text s příznačným názvem „Kavárna“: „Lidská potřeba shromažďování, neutrálního místa k hovorům je stará jako svět. Stýkali se lidé na fóru, stýkali se v klášterech, stýkali se v salonech. Dnes není ani fóra, ani klášterů s tímto významem, ani salonů s tímto ovzduším. Dnes jsou kavárny. Myslím tím vysloveně „literární kavárny“, daleko známé, celým městem známé kavárny, shromaždiště duchovního i bohémského světa, jako je pražská Unionka, vídeňská Central, berlínská Das Westens, pařížská Montmartre. Kavárny s docela zvláštní existencí, kterou nikdo nepochopí, dokud nepronikne až na dno, dokud se vzduchu v ní nenadýchá z plných plic.“²³ Jejimi oblíbenými podniky byly Café Central, Café Herrenhaus a Café Griensteidl.

Až do počátku 20. století bylo na ženy v kavárnách nahlíženo jako na senzaci. Pokud se

²² BARTŮŇKOVÁ, Alice. *Návrh revitalizace konkrétního prostoru města Napajedla: Kavárna v interiéru provozní zámecké budovy* [online], 2013 [cit. 2017-08-06]. Dostupné z: <http://digilib.k.utb.cz/>

²³ DYKOVÁ, Věra a Yveta DÖRFLOVÁ. *Kam se v Praze chodilo za múzami: Literární salony, kavárny hospody a stolní společnosti*. Praha: Vyšehrad, 2009, s. 7.

žena objevila bez doprovodu, byla automaticky řazena do skupiny dam pochybných mravů. „Ženy, které jsou přivedeny, stěhují se pomalu od stolečku ke stolečku, buď „jen tak“, buď v manželství, nevěrách, rozvodech. Konečně patří kavárně, ztrácejí příjmení a jmenují se zkrátka křestními zkratkami, stávají se kamarády, ztrácejí s rostoucím počtem vykouřených cigaret a rostoucím počtem milenců své pravé ženství, zapráší se, znudí, zoškliví.“²⁴ Častým důvodem návštěvy kavárny byla i oblast módy. Ženy usedaly k zahraničním módním časopisům, ve kterých se nechaly inspirovat a čítaly o nejnovějších módních výstřelcích, a ne jedna si domů odnesla výstřižek nebo utrhnutou stránku časopisu. Herečky a umělkyně využívaly kavářenské prostředí k navazování kontaktů s vlivnými osobnostmi. „Kavárny se staly ve 20. století novým společenským fenoménem, který se vydělil z někdejšího hostinského systému společenského střetávání. Zahrnul do sebe některé aspekty odkazu minulosti a obdařil je novými. Na ženském elementu a jeho účasti na kavářenském životě je toto střetávání starého s novým možná nejviditelnější. Dá se říci, že kavárna pomohla ženě, aby si vybrala roli: mohla být nadále společnicí svých mužských protějšků a ozdobou, nebo s nimi mohla zasednout u kulatého stolku. Těch, které si vybraly druhou z možností, nebylo mnoho, ale jejich počet rostl.“²⁵

²⁴ JÄHN, Karl-Heinz. *Kavárny & spol.: pražské literární kavárny a hospody*. Praha: Československý spisovatel, 1990, s. 68-69.

²⁵ ROLEČEK, Hynek. Animírky a múzy nejen tiché: ženy pražských kaváren a lokálů první poloviny 20. století. *Dějiny a současnost*. 2008, (4), s. 39.

4. Pražské kavárny, jejich specifikace a typologie

„Co je to kavárna, čím je – snad zastavárnou času. Kavárna je součástí každodenního života, nicméně řídí se i vlastními zákony. V kavárně je možné posadit se u šálku kávy a nechat čas běžet kolem. Jsme mimo čas, a přece čas neztrácíme, i když jen tak lelkujeme. Kavárna je zastavárnou i útočištěm, kde se zničehonic rodí všelijaké myšlenky. Vůně kávy, ale také prostředí, lidé, atmosféra podniku dělají pravé zázraky.“²⁶

Typologie kaváren přelomu 19. a 20. století je v evropských zemích vesměs stejná. Jednalo se převážně o jednopatrové podniky, které se lišily hlavně skladbou kavárenských hostů, kde si každý našel svou oblíbenou. Kavárníci se přizpůsobovali vzkvétající městské kultuře, a protože nabízený sortiment byl s malými odlišnostmi tentýž, zaměřovali se na druh poskytované zábavy. Velkokavárny byly často provázány hudbou a tancem nebo kulečnickovými stoly, malé podniky spoléhaly na svůj osobitý ráz a intimní atmosféru.

Kromě kaváren, kde převládal převážně politický duch, jsou nejzajímavější právě ty, kde se scházeli vlastenci a umělci všeho druhu. Nouze nebyla ani o domácí či zahraniční tisk, který se stal v kavárenském prostředí velmi žádaným včetně dlouhých dýmek, které se postarali o nenahraditelnou atmosféru kavárny. Mnohým podnikům nechyběl ani kulečnickový stůl či privátní salonky. Množství jednotlivých typů kaváren je samozřejmě úzce spojeno s proměnami velkoměsta, s hospodářskou situací a s potřebami dané společnosti.

Nejvíce typů kavárenských podniků se v Praze objevuje v době první republiky. Kavárny lze dělit na samostatné a na kavárny, které jsou součástí velkého celku. Samostatné podniky se dále člení na velké a malé. Velkokavárny jsou mnohoúčelové, mají zvláštní prostory pro herny, hudbu nebo taneční zábavu či kulečnický a samozřejmě vlastní prostory pro podávání nápojů. Tyto velké kavárny první třídy byly budovány na nejrůznějších tepnách města v centru společenského dění, především v místech ulic Na Příkopě, na Národní třídě a na Václavském náměstí. Kavárny druhé a třetí třídy lze blíže určit jako podniky kombinující provoz vlastní kavárny buď jen s hernou nebo tancem. Obohacovaly strukturu města plošněji než velkokavárny. Objevují se na Novém a Starém Městě, v úřednických čtvrtích na Vinohradech či na Smíchově. I v dělnických čtvrtích jako byl Karlín nebo Žižkov byly levné lokály nebo „kafčírny“. Jejich provoz často končil až v brzkých ranních hodinách. Noční kavárny byly, jak dodává kronikář pražského podsvětí Karel Ladislav Kukla: „jednou z posledních stací obětí pražského bahna, rozuměj pražského lumpenproletariátu, opilců,

²⁶ KROUTVOR, Josef. *Café Fatal: mezi Prahou, Vídní a Paříží*. Praha: Dauphin, 1998, s. 208-209.

štětek, drobných zlodějů a vůbec zoufalců, pro něž je výraz bohém až příliš vznešený.“²⁷ Po aboličním zákonu, který vešel v platnost roku 1922, kdy začal platit úplný zákaz provozování starých a zřizování nových nevěstinců se do nočních podniků dostala řada nevěstek. Tento zákon se minul účinkem, společnost nad ním ztratila veškerou kontrolu, jelikož prostituce přešla pod hlavičku barů, vináren i kaváren s dámskou obsluhou, a tak se z ní stal větší problém než v době monarchie. Nevěstky jste mohli potkat na tehdejších hlavních pěších třídách jako Na Příkopě či Václavském náměstí, kde se pohybovaly už ve dne, „tady vyčkávaly, vyhlížely, případně oslovovaly odcházející muže s nabídkou večerní schůzky.“²⁸ Ve velkých skleněných výlohách hotelů a kaváren si vybíraly své potencionální zákazníky.

V dobovém kontextu však nevěstince nesloužily jako místa hříchu a rozkoše, ale stejně jako kafírny ke společenskému setkávání a odpočinku od každodenních starostí. Mohli jste v nich najít významné politiky, pražské detektivy, kteří byli často samotnými vlastníky hampejzů nebo umělce. Mezi ty nejznámější kavárny, kde jste mohli očekávat nespočet nabídek ze strany dam byly Kafé Keiser, kavárna Ideál, jejímž hlavním lákadlem byl nepřetržitý provoz „ve dne v noci otevřeno“ či Stoletá kavárna zvaná Stoletka, která byla založena roku 1875 paní Marií Slavíkovou, která ji pojmenovala po někdejší kovárně, ve které se kovalo po několik generací a nazvala ji Stoletou v domě čp. 2 Na Zderaze. Chodívali sem medicí, kteří v brzkých ranních hodinách opouštěli kavárnu a šli rovnou ke zkoušce. Svůj stůl si našli i umělci z Národního divadla, malíři, literáti. Atmosféru Stoletky dokresloval pan Štětina, který hrál na klavír a hostům nabízel šňupeček. Stala se útlukem pražských prostitutek, které tak předznamenaly její konečná léta slávy a prohýřených nocí všech jejich návštěvníků. „Hlavním lokálem Stoletky bylo prostorné klenutí s pošmournými stěnami a omšelými stoly i lavicemi. Vlevo dřevěný pult, v jehož popředí bylo něco soudků a beček, na něm pak uvnitř roubení láhve, sklenice a jiné nádoby. Asi uprostřed byl vchod zvenčí, vedlo k němu několik schodů, velikými dveřmi se otvíral výhled do ulice. Vedle bylo velké zamřížované okno, dopola zakryté zelenou sítí. Nad pultem visela petrolejová lampa, mezi dveřmi pak velká lucerna s červenými skly.“²⁹

Bendova kavárna otvírala okolo desáté hodiny večerní a hosté byli obslouženi převážně postaršími prostitutkami. „Noční květinky, vesměs víceleté, sedají si na sedadla plyšová, nesčetnými návštěvami otřená. (...) Často nemají ani haléře a často nedočkají se toho, kdo by platil. Takový jest už jejich život, nikdy neví, kolik dní budou bez jídla, a pak se

²⁷ HRUBÝ, Dan. *Stoletá kavárna. Reflex: Velký průvodce po kavárnách*. Praha: Czech News Center, 2015, 31.

²⁸ KOPÁČ, Radim a Josef SCHWARTZ. *Nevěstince a nevěstky*. Praha: Paseka, 2013, s. 16.

²⁹ KUKLA, Karel Ladislav. *Pražské bahno*. Praha: Svoboda, 1992, s. 17.

stává výraz, něco teplého do žaludku' krutým vtípem. Je jim dlouhá chvíle, popřípadě i zima“³⁰

V další části bakalářské práce přibližuji jednotlivé kavárenské podniky patřící mezi velkokavárny, které si zachovaly ono kouzlo dob minulých, žijících si svým vlastním životem dodnes. Zároveň se snažím přiblížit malé podniky, které svou osobitostí dokázaly přilákat ty nejvýznamnější osobnosti doby, jež ke svému provozu nepotřebovaly lesk vzácných lustrů ani naleštěných mramorových stolků, a kde byl cigaretový kouř hustější než mlha, kde se psalo po kavárenských stolcích a vystřihovaly se články z novin či erotických revue. Členitost interiérů kaváren byla různorodá, jednalo se o velké sály, často doplněné kulečnickovými stoly, malé prostorné pokojíky nebo kóje, které podtrhovaly intimnost kavárny. Každá byla výjimečná, něčím specifická a každá formovala českou intelektuální společnost, buď zábavou, kterou nabízela, domácím nebo zahraničním tiskem, nebo samotným hostitelem, který se často stával patronem onoho lokálu.

4.1. Slavie

V roce 1881 získal známý pražský živnostník Václav Zoufalý povolení k provozování kavárenské živnosti ve volných přízemních prostorách paláce Lažanských na nároží Národní třídy naproti Národnímu divadlu. Třípatrová stavba o čtyřech křídlech byla zamýšlena jako kombinace reprezentačního městského šlechtického paláce s činžovním domem, který by vypovídal o důstojnosti a významu hraběcího rodu. Tato nejprve vladycká rodina zaujímal čelnější místo teprve od doby pobělohorské díky věrnosti habsburskému rodu. Roku 1630 byl rod povýšen do stavu říšských pánů a o sedm let později následovalo povýšení do stavu říšských hrabat. S tím přicházely i různé dvorské a zemské úřady pro jednotlivé členy rodu a rozšiřování majetkového zázemí. Rod Lažanských si předsevzal poměrně složitý úkol. Zakonzervovat v rodícím se velkoměstě prostřednictvím stavby styl života vlastní 18. století. Stavba probíhala bez přerušení a dokončena byla během tří let. Po svém dokončení ztrácel tento palác původní účel. Jednotlivé části byly pronajímány a pozbýval charakter výlučně šlechtické rezidence. Bez stavebních změn se budova proměňuje v typický univerzální velkoměstský palác, v němž kanceláře a obchodní plochy postupně vytlačují bydlení. Projekt paláce vypracoval k roku 1861 architekt Ignác Vojtěch Ulmann a stavbu provedl zednický mistr František Havel. požadavky městské palácové architektury ve spojení funkce obytné a obchodní.

³⁰ KOPÁČ, Radim a Josef SCHWARTZ. *Nevěstince a nevěstky*. Praha: Paseka, 2013, s. 197.

Svým místem, velikostí a historií měla Slavie všechny rysy klasické velkoměstské kavárny. Její prostory se dělily na velký sál s postranními místnostmi a dominantou byla velká okna s výhledem na panorama Prahy. Byla zprovozněna pouhý rok před otevřením Národního divadla, a od té doby se stala útlukem všem herecům a intelektuálům, kteří sem pravidelně zavítali mezi divadelními zkouškami i představeními, stala se útočištěm několika spolků i klubů.

Největším zásahem byla rekonstrukce kavárny v letech 1932–1933. Vybouráním dělicích zdí vznikl dnešní prostor restaurace Parnas. Severní a jižní dvorní křídlo bylo doplněno proskleným přístavkem a až na drobnější pozdější změny stabilizována dnešní dispozice. S obdivem a citlivostí se ke kavárně přistoupilo spíše jako k živoucí části města, a tak byl uznán její historický charakter i nově získané funkce. „Když prostory Nárvu nestačily, nastal přesun do kavárny Slavie. Ale to nebyla ještě Slavie, jak ji dal ve třicátých letech upravit podnikatel cukrářských kafetérií. Tehdy ještě neměla táflování z drahých leštěných dřev, ani umné skleněné lustry, ani broušená zrcadla. Byla to zcela „obyčejnská“ kavárna, prostě „kafec“. Nic více. Její zařízení sestávalo ze standartních Thonetových židlí, z rozviklaných kanapétek s černými voskovanými a dosti oprýskanými potahy, a z těch obligátních kavárenských stolků s mramorovými deskami, nad nimiž se vám náhle zdálo, nahlížíte do hlubin mezozoika.³¹

4.2. Louvre

K nejvýznamnějším pražským kavárnám patří koncertní velkokavárna Louvre, kterou na tehdejší Ferdinandově třídě otevřel v roce 1902 kavárník Antonín Pelc. „Od počátku své existence patřila mezi špičku pražského kavárenství, současně však patřila do centra kulturního dění.“³² Podnik se nachází v prvním patře domu, do kterého vede těžké kovové secesní zábradlí, jehož stěny jsou obloženy mramorem. Hosté měli k dispozici dvě biliárové síně s jedenácti stoly, což představovalo specialitu podniku. Všechny vyrobeny na zakázku v Americe. Další hernou byl šachový sál. Později se kavárna rozrostla i o prostory ve sklepení, které tvořily labyrint podobný spleti místností v Unionce. V roce 1915 tam byl otevřen vinný sklep, kterému se říkalo „Katakomby“ a plzeňská restaurace Grand. Efektní osvětlení zdůrazňovalo onu nádheru kavárny. Místnosti s velkými okny a zaoblenými rámy, dostatek přirozeného osvětlení, mnoho zrcadel, jemné pastelové odstíny stěn a světlý nábytek

³¹ DYKOVÁ, Věra a Yveta DÖRFLOVÁ. *Kam se v Praze chodilo za múzami: Literární salony, kavárny hospody a stolní společnosti*. Praha: Vyšehrad, 2009, s. 215.

³² DYKOVÁ, Věra a Yveta DÖRFLOVÁ. *Kam se v Praze chodilo za múzami: Literární salony, kavárny hospody a stolní společnosti*. Praha: Vyšehrad, 2009, s. 220.

podtrhovaly prostorný dojem Louvru. O vychytralosti majitele, který chtěl propagovat pouze svůj podnik, svědčí fakt, že nechal z reklamní pohlednice vyretušovat všechny nápisy na obchodech v přízemí.

4.3. Arco

Svůj hlavní stan měla mladá generace v kavárně Arco v Hyberské ulici naproti Masarykovu nádraží na nároží Hyberské a Dlážděné ulice. Německá literatura a filozofie patřily k hlavním zájmům této kavárenské společnosti, která se nazývala Arconauty. Kavárna to byla vskutku elegantní s intimními kouty a nejbohatším výběrem tisku včetně zahraničních titulů. Mezi ty vzácné patřily umělecké revue, německé, francouzské, anglické, ruské a mnoho dalších.

Interiér kavárny připomínal čítárnu či studovnu a navrhl jej architekt Jan Kotěra, který studoval na vídeňské Akademii výtvarných umění u profesora Otty Wagnera. Byla to moderní kavárna vídeňského stylu, ve které nechyběl kulečnickový sál a jednotlivé kóje, které dotvářeli intimní atmosféru kavárny. Zde sedávali němečtí literáti a je svázána se jmény Maxe Broda, Franze Kafky nebo Mileny Jesenské. Zabloudil sem také Karel Poláček či Vladislav Vančura. Na vzácné hosty dohlížel majitel a kavárník Josef Suchánek, který předtím působil v Unionce nebo kavárně Metropol na Václavském náměstí. Jeho povinností bylo dohlížet na pohodlí hostů a pořádek v kavárně, kterému se věnoval s velkým úsilím.: „Vytrhávání listů z novin jest zcela sprostá krádež a dám pachatele při dopadení policejně zjistit. Upozorní-li mne někdo z P. T. hostů nebo personálu, že někdo vytrhl nějaký list z novin, obdrží 100 Kč odměny v případě, že proti pachateli budu moci soudně zakročiti.“³³

4.4. Union

V nárožním domě na rohu Perštýna a Národní stál až do roku 1949 klasicistní Braunerův dům. Pan Brauner byl advokát a politik, jeho rodina bydlela ve druhém patře a v prvním se ve spleti několika malých salonků rozkládala slavná Unionka.

„Po schodech viklajících se jako zuby starců, ubírali jsme se denně do místnosti potulné kavárny, tak ohavné, a tak slavné. Pach kávy, cigaret a záchodu, věčně zacpaného, uvítal vás při prvním vstoupení. Rozhrnuje se portiéra útulných salonků, plesnivých červeným plyšem. Poloslepá zrcadla, hrozná jako zakleté zámky plné balad v hustých kotoučích

³³ BENDOVÁ, Eva, Tomáš DVOŘÁK, Dominik HRODEK a Šárka KOŘÍNKOVÁ. *Pražské kavárny a jejich svět*. Praha: Paseka, 2008, s. 21.

dýmu.“³⁴ Pro čestné hosty byla připravena místnost s rudým sametem tehdy první třída. Červený samet pohovek, mramorové stolky byly vlastní jednotící silou malých lidí, kteří si přicházeli opatřit světový umělecký názor a vydávat se odtud dobývat svět. Ve druhé třídě pak seděli kunsthistorici a třetí okupovali kumštýři. Obě místnosti byly vypořádány zeleným plyšem. Za třetí třídou se nacházeli ještě dvě místnosti, které sloužily pro klubovou zábavu. Často v ní zasedali žurnalisté, šachisté a další skupinky velmi podivných lidí. Žádná z pražských kaváren neměla tolik intelektuálně nabitou atmosféru jako Unionka. Kavárnou Union prošlo hned několik kavárníků mezi nimi Josef Suchánek, který později vlastnil i kavárnu Arco. Nejznámějším a věhlasným hostitelem byl vrchní František Patera, který byl mecenášem pražské bohémy i duchem celé kavárny. Naslouchal všem novinkám a vždy se velmi rád připojil k hovoru, nikdy však vtíravě. Vážil si svých hostů.

4.5. Montmartre

Koncertní kavárna Montmartre na Starém Městě představovala kus Paříže, ve které byla provozována kavárenská živnost až do roku 1911. S novým nájemcem se změnila na nový zábavní podnik a přišla docela jiná společnost než ta, na kterou byla zvyklá. Zpěvák, kabaretiér a kavárník Josef Waltner provozoval kabaret Mont-Waltner od roku 1911. „Brzy po volbách v roce 1911 otevřel již tehdy velmi populární lidový zpěvák Josef Waltner svůj později tak proslulý "Montmartre". Byla to opravdová bohémská krčma, jaké Praha dosud neměla. Organizační talent Waltnerův dovedl zde vykouzlit něco, na co se chodilo dívat nejen celé město, ale i venkov. Hned při otevření, bylo to 16. srpna, byl zde takový nával, že prostorné místnosti "Montmartru" nemohly pojmouti všechny návštěvníky.“³⁵ Dostaveníčko zde měla česká a německá umělecká bohéma. Názvem měl připomínat slavnou pařížskou čtvrť, kde se soustřeďovala divadla, kabarety a umělci všeho druhu.

Pražský Montmartre bychom našli v Řetězové ulici v domě U Tří divých mužů. Jednotlivé klenuté místnosti byly členěné malbami několika výtvarníků. Prostornější část podniku, která vypadala jako kavárna byla vyzdobená a vymalovaná podle návrhů Františka Kysely secesními motivy. Byla to elegantní místnost, ve které se zdál každý nápoj o třídu lepší. Taneční sál vymaloval Vratislav Hugo Brunner a nazval ho *Peklo* podle fresek sedmi hlavních hříchů. Nechyběl ani „mokry stůl“ pro stálé hosty. Později přibýlo ke klasickým alegoriím *Pekla i Nebe*, které bylo moderně provedené ve zbývajících místnostech. V roce 1918 byl Montmartre přestavěn v kubofuturistickém stylu podle návrhu architekta Jiřího

³⁴ DYKOVÁ, Věra a Yveta DÖRFLOVÁ. *Kam se v Praze chodilo za múzami: Literární salony, kavárny hospody a stolní společnosti*. Praha: Vyšehrad, 2009, s. 175.

³⁵ MENGER, Václav. *Lidský profil Jaroslava Haška*. Praha: Jaroslav Koliandr, 1946.

Krohy. V čele první místnosti stála socha Evy, jednotlivé boxy určené pro uzavřenou společnost měly svá charakteristická jména: Agonie, Eden, Mimikry. Na stěnách místnosti zvané Chat noir (Černá kočka) visely kubistické obrazy a šlo jen těžko rozlišit, zda se jedná o parodii nebo vážný výraz nového výtvarného mínění. „Kavárnu svoji otvíral jsem s přesvědčením, že vytvoří se z ní místnost skutečně svérázná. Znal jsem ty různé slabiny těch jednotlivých nočních kaváren a proto, maje před sebou různé zastrašující případy, chtěl jsem pracovat plně samostatně.“³⁶

³⁶ DYKOVÁ, Věra. *Kam se v Praze chodilo za múzami*. Praha: Vyšehrad 2009, s. 150.

5. Pražské kavárny jako životní styl a forma zábavy

Na počátku dvacátého století docházelo k postupné přeměně domácího navštěvování v podobě kafévizit a salonních společností na institucionalizaci kavárenské společnosti a sházení se v nově budovaných podnicích, kam se většina salonních hostů přesunula a mohla si tak naplno užívat volné konverzace bez pravidel a předem stanovených témat. Napomohlo tomu etablování se městské buržoazní společnosti do měst, která přešla z parků a promenád do kaváren, kde vizualizovala svůj společenský status. Souviselo se to se vznikem moderní městské společnosti a městského veřejného prostoru, kde se formuje intelektuální měšťanstvo společně s aristokracií a dvůr své postavení pozvolna ztrácí. Město přebírá veškerou kulturní funkci, čímž se veřejný život přesouvá do kaváren a do pozvolna mizejících salonů. Setkávají se zde bohatí měšťané, střední vrstvy i chudina a dochází tak k rovnosti sociálního statusu. Jejich vzájemná soudružnost byla způsobena i přísunem kulturně kritických novin a časopisů, uměleckých týdeníků a revuí. V kavárně se mazaly rozdíly jednotlivých společenských tříd. Stala se tak otevřeným místem pro kohokoliv, kdo chtěl bez pozvání vstoupit. Nabízela ucelenou přehlídkou lidských povah a charakterů.

V 90. letech se z kavárenských podniků stává komunikativní centrum různých spolkových klubů, politických skupin, nebo jednotlivců a řada kaváren nabízí služby nejen bohatým, ale i sociálně slabším. „Sem si dávají dostaveníčko politikové, lidé od pera, obchodníci, právě tak jako zahaleči profesionální nebo občasní. Kavárna je v Praze salómem i burzou, hovornou i místem pro dostaveníčka, útlukem lidí, kteří se jdou bavit nebo se na bavící dívat.“³⁷

Nabízenou zábavou v pražských kavárnách mohly být různé karetní hry, na partii mariáše nebo taroky jste si mohli zajít Na Příkopy do kavárny Continental, šachy jste si mohli zahrát ve velmi oblíbené kavárně Louvre, zahrát si kulečnick ve Vídeňské kavárně, jejíž interiér byl rokokově zařízen včetně plynového osvětlení a stylových hodin nebo ponejvíce vyhledávaná četba. Vše plynulo od typů hostů, kteří kavárnu navštívili a podle jejich zájmů získaly tyto podniky další přívrastek jako například zábavní, bursovní, studentské nebo literární. Zábavní kavárny často obsadil jazz band nebo salonní tria, jednalo se o podniky s živou hudbou, kam lidé chodívali za zábavou nebo milostným dobrodružstvím. Poznáte tady snad všechny sociální typy, včetně začínajících spisovatelů, kteří ke své práci potřebují hudbu, světlo, společnost a kávu za korunu. Literární kavárny jsou dostaveníčkem všem

³⁷ ANONYM. *Kavárny z cyklu fejetonů Praha včera a dnes*. IV. 1906, s. 123-125.

zadumaným čtenářům, kteří přes okraj brýlí nevidí svět a žijí s knihami. Těm všem vyhovují podniky nabízející nespočet domácích i zahraničních týdeníků, uměleckých revuí, a tak se zde setkáte s básníky, malíři, politiky i architekty. Z literárních kaváren můžeme jmenovat Union, německy hovořící Arco, Slavii, Demínku a „Tůmovku“. Rozpolcenost kaváren dobře zachytil Josef Holeček, který nebyl pražským rodákem a mohl tak lépe charakterizovat svět pražských kaváren, než byli jejich „starousedlíci“: „Abych ti pověděl celou pravdu, Vladimíre, řeknu ti, že se mi chce z Prahy. Bojím se, kdybych tu zůstal, nemaje nad sebou pevné ruky, že bych se stal kavárenským povalečem a na měkkých křeslech – uprostřed pozlátkové nádhery kaváren – že bych mravně zahynul. Nevíš, jakým odporem mne naplnil pražský kavárenský život, jedva jsem do něho nahlédl. Je tu pohodlí, jakého mladý člověk doma nemá, je tu jistá šířka a volnost pohybování, je tu společnost lidí blízkých a sourodých, i příležitost poznávat lidi nejrozmanitější a nejrůznější, je tu zábava a pohovor, je tu v zimě ohřívárna a v létě chladírna, je tu možnost obeznamovati se z mnoha časopisů se vším, co se děje, myslí, chystá, co kvasí a zraje v myslích národů, oč bojuje lidstvo a zasazují se zvláště umní jednotlivci, každá z těch pražských kaváren podobá se staré řecké akademii.“³⁸

Mezi oblíbenou zábavu kavárenských hostů v Praze a Vídní patřil ve dvacátých letech kokain. Byla to droga umělecké bohémy, která se rozšířila řadou podniků a její uživatelé se neostýchali šňupat rovnou u kavárenských stolů. „Koncem roku 1925 právě před vánocemi přišlo se v jistém pražském, domněle „nejelitnějším“ baru na stopu nedovoleného prodeje kokainu. Z nepatrného množství zabaveného jedu vyklubala se za několik dní senzační aféra, neboť do věci byly zapleteny i známé osobnosti. Bylo veřejným tajemstvím dávno před odhalením, že v okolí existují šňupači kokainu. Nikdo si však věci nevšímal. Kokainový případ nabyl však obratem důležitého významu v tom okamžiku, kdy objevena pravá stopa a zjištěno, že jistý medik stal se majitelem 200 gramů kokainu. Ihned se vyrojila v barech a kavárnách společnost lidí, jimž záleželo dostati jed do rukou a lichvářským způsobem kokain zpeněžit. Za jeden gram, který na lékařský předpis lze obdržeti za 12 Kč, platilo se až 180 Kč, mnohdy 200 Kč. V barech a pověstných nočních místnostech započal obchod a šňupalo se vesele.“³⁹ Kokainové opojení přišlo s barovými tanečnicemi a tanečníky z Vídně, která patřila mezi velkoměsta obchodující s kokainem, morfiem a opiem. Dalšími metropolemi byla Paříž a její Montmartre a Berlín. Na partii „koko“ se zvali ctitelé kokainu z řad příslušníků vratkých povah, žen lehkých mravů, herců nebo studentů. Nejznámějším podnikem

³⁸ JÄHN, Karl-Heinz. *Kavárny & spol.: pražské literární kavárny a hospody*. Praha: Československý spisovatel, 1990, s. 23.

³⁹ KUKLA, Karel Ladislav. *Pražské bahno*. Praha: Svoboda, 1992, s. 38.

s omamným bílým práškem byla noční kavárna Texas na Jungmannově náměstí a Mimosa v Havelské ulici. Mravnostní oddělení se dostávalo k obchodu s omamnými látkami přes prostitutky, které patřily mezi časté odběratelky kokainu v Praze. Další neřestí návštěvníků kaváren byl absinth. Tento zelený destilát vyrábějící se z fenyklu, anýzu a pelyňku, který byl v době Rakouska-Uherska i první republiky velmi populární a na rozdíl od jiných zemí nebyl v roce 1915 zakázán, jelikož obsahoval halucinogenní složku tujon, který pocházel z pelyňku. V Německu nebyl brán jako tvrdý alkohol, ale likér míchaný z aromatických olejů.

Vznikl v 18. století ve Švýcarsku, jeho popularita nabyla na síle až o století později ve francouzských uměleckých kruzích a snad každý výtvarník ve svém portfoliu absintový obraz měl, včetně nejznámějšího kavárenského díla u nás, a to Pijáka absintu, který sedí v kavárně Slavia a nad ním bdí zelená múza od Viktora Olivy. Ve Francii ovlivnil tvorbu Edgara Degase a Édouarda Maneta, kteří si svou „zelenou vílu“ dopřávali v kavárně U mrtvé krysy v pařížské čtvrti Pigalle nebo de Clichy. Jejich obrazy přišly francouzské honoraci vulgární, absint se dostává z bohatších středních vrstev mezi dělníky a chudinu, a v té době vzniká opozice proti bohémскому opojnému nápoji, který se stává symbolem alkoholismu a lidského úpadku. Vzniká tak Národní sdružení proti alkoholismu, které se pokouší o úplný zákaz absintu. V roce 1914, rok před jeho uzákoněným zákazem se ho stihne vypít úctyhodných 40 milionů litrů. Jeho kulturní historie sahá mezi velikány tehdejší doby jako byl Ernest Hemingway, Pablo Picasso, Van Gogh, Toulouse-Lautrec a další.⁴⁰ Jan Werich vzpomíná na pokus s absintem v kavárně Slavia, když mu bylo okolo sedmnácti osmnácti let: „Já povídám – Absint. – Objednal jsem si absint. Ono mu v oku tak trošku zacukalo a za chvíli mi přinesl dlouhou tenkou číši, skleněnou, asi jako na tom Rembrandtově obraze, jestli znáte, s tou Saskií, jak ji takhle drží. A takovou lopatku, lomenou, tak, aby se dala posadit tady na tu sklenici, pěkně vyřezávanou, stříbrnou. Kostkový cukr, džbánek vody, obyčejný, a tam oddíl toho absintu, tak to přede mne postavil a já jsem si v duchu říkal: ty vole, proč sis nedal sodovku a buřta. Poněvadž jsem nevěděl, co sis tím mám počít.“⁴¹

⁴⁰ JANOVSÝ, Daniel. *Absint, mýtus a skutečnost* [online]. 1-6 [cit. 2017-08-05].

⁴¹ RAVIK, Slavomír. *Pražské hospody: vyprávění o pražských restauracích, pivnicích, vinárnách, kavárnách, krčmách a knajpách*. V Praze: Levné knihy KMa, 2006, s. 328.

6. Pražské kavárny a jejich návštěvníci

Nebyly by kavárny bez hostů, kde se starosti každodenního života rozpustily v hustém dýmu cigaret. Staly se demokratickými kluby, do kterých jste mohli vstoupit bez vyzvání a opustit je v kteroukoliv denní i noční hodinu. Víme o nich jen tolik, kolik nám její návštěvníci dovolují vědět ve svých básních, povídkách, memoárech nebo výtvarných dílech. Svědectví o kavárenských životech nám poskytují i dochovaná periodika jako byl časopis *Hostimil* vycházející po dobu sedmdesáti let, který dokládá pohled kaváreníků z druhé strany kavárenského pultu ve většině s ne moc pozitivním podtextem. Psalo se o konfliktních hostech nebo lačných majitelích domů, kteří chtěli vyšší nájmu zruinovat kaváreníky. Pasivní stránku kavárenského hemžení dokládají také dobové policejní spisy, které se zmiňují o pražských nevěstkách a kokainistech v nočních pražských lokálech. Kavárenskou společnost určoval typ kavárny, do které pravidelně docházela, jednalo se převážně o intelektuální část Prahy, která ve svých pamětech vzpomíná na velkokavárny, které zastupovaly město v menší míře než typické kafirny, kam docházela pražská bohéma, a kde život pulsoval o něco rychleji než v podnicích, jež se chtěly vyrovnat ostatním evropským kavárnám.

6.1. Union

Unionka byla čtenářská kavárna, vrchní František Patera, i když jeho spropitné činilo maximálně šest haléřů odebíral velké evropské deníky. Několik vídeňských, všechny české, mnoho krajských a odborných týdeníků včetně módních, výtvarných, literárních časopisů a revuí. Některé dokonce francouzské nebo anglické. Mimo různé kulturní časopisy se v Unionce objevil i erotický *La vie*, který šel z ruky do ruky a za pár dní byl roztrhaný na cáry. Pokud bychom měli charakterizovat hosta kavárny Union, jednalo se o střední společenskou vrstvu z řad inteligence. Žádní vysoce postavení hodnostáři, nýbrž úředníci, studenti, středoškolští profesori, redaktori menších deníků nikoliv Národních listů.

Celá generace kolem roku 1910, která přicházela po realistech, by se mohla nazývat kubistickou, ale byla to generace kavárny Union. Proletářská kavárna nesloužila jen lidem, kteří se chtěli sejít nebo číst noviny, zde se budovaly nové umělecké spolky a směry. Mnoho veselí do Unionky přinesli Adolf Hoffmaister, Eduard Bass, František Kysela i Jaroslav Hašek, který jeden čas navštěvoval kavárnu denně těsně po poledni a psal své humoresky. „Když dohrál partii, šel ke skřínce s Ottovým naučným slovníkem a zalistoval v něm. Jindy dal hlasovat, o čem má psát. Když kdosi navrhl „Piš o krokodýlu“, přijal a hned zpracoval dané téma. Poslal pikolu pro arch papíru, rozřezal jej na čtvrtky a potom pravidelným písmem

plnil je do poslední řádky, kdy rukopis už zaručoval celkovou hodnotu patnácti korun, takže mohl jít do redakce Práva lidu nebo jiného časopisu ještě před půl pátou, hodinou zavírání pokladen, a vybrat si zálohou příslušných deset korun, jež se vyplácely na rukopis takto objemný. Měl postaráno o večer.⁴²

„V roce 1911 se v pražské kavárně Union na Národní třídě, dnes už zbourané, ustavuje Skupina umělců výtvarných. Název nám mnoho neříká, ale i to je program, součást civilní, občanské stylizace. Noví, moderní umělci se strojí a chovají spíše jako bankovní úředníci než romantičtí bohémové. Svorně odmítají pózy dekadence i přebujelou zdobnost secese a zamýšlejí se i nad praktickým posláním umění. Nedílnou součástí spolku, jehož ideovou náplň tvoří i kubismus, je i časopis s praobyčejným názvem – Umělecký měsíčník.“⁴³

6.2. Louvre

Od počátku své existence patřila kavárna Louvre mezi špičku kavárenství. Scházeli se zde především umělecké a vědecké kapacity. Byla centrem kulturního dění, kde měl svůj stálý stůl Eduard Vojan, který nechal své kolegy z Národního divadla sedávat v „jejich“ Slavii. Franz Kafka a Max Brod, tehdy jako studenti práv byli častými hosty Louvru. Své výborové schůze tady pořádalo i Umělecké sdružení Sursum, působící v letech 1910–1912. Mezi členy tohoto spolku patřil Jan Zrzavý, Rudolf Medek, Emil Pacovský. V roce 1925 bylo v kavárně založeno Československé centrum PEN klubu pod vedením Karla Čapka a čestným hostem byl zde i T. G. Masaryk. O rok později byl v Louvru založen Český lingvistický kroužek v čele s Romanem Jakobsonem, Janem Mukařovským a Vilémem Mathesiem. Podnik navštívil také Albert Einstein, který působil v letech 1911-1912 na pražské německé univerzitě. Dalším unikátem lokálu byl populární černošský pikolík, který vítal hosty ve fraku.

6.3. Montmartre

V kavárně Montmartre měla bujará bohéma co nabídnout. Jako první v Praze zde představil Egon Erwin Kisch tango. Dále holešovický šlapák, plavák, šoupák, vršovák a mnoho jiných pražských periferních tanců. „Což bylo na pováženou, neboť mnohé taneční šprýmy byly policejně zakázány. Jmenovitě šlo o excentrické tance, dupání nohama, tancování v klobouku, ale i přebírání dam během tance, jež hrozilo propuknutím rvačky mezi tanečníky.“⁴⁴ S Emčou

⁴² LANGER, František. *Vzpomínání na Jaroslava Haška*. Totéž. In: *Kavárny & spol.* Praha: Československý spisovatel, 1990, s. 135.

⁴³ KROUTVOR, Josef. *Café Fatal*. Praha: Dauphin, 1998, s. 29.

⁴⁴ RAVIK, Slavomír. *Pražské hospody: vyprávění o pražských restauracích, pivnicích, vinárnách, kavárnách, krčmách a knajpách*. V Praze: Levné knihy KMa, 2006, s. 81.

Revolucí si rád skočil i vrchní Jirák. S touto rozvernou tanečnicí vlastním jménem Emou Czadskou si „medvědí tanec“ zatančil malíř Hugo Brunner, který ho sám vymyslel a velmi rád předváděl. Jednalo se o cudnou taneční exhibici, ve které se herci neobratně leč rafinovaně vinuli k tanečnicím. Emča Revoluce se jí neříkalo jen tak, její slabost pro červené kloboučky a prozpěvování Marseillaisi jí lidé přisoudili přízvisko Revoluce. K nejznámějším hostům kabaretu patřil spisovatel Jaroslav Hašek. „Haškovi se stal "Montmartre" pravým domovem. Doslova domovem, neboť tu pokud neproseděl, tedy prospal v některém z nesčíslných boxů mnohou noc. Často se sem přišel vyspat i odjinud.“⁴⁵ Stal se mu nešťastnou láskou, kde vydal za celou bohému, jelikož se v podniku ukazoval až v pozdějších hodinách a potroušeném stavu, často rád vyprovokoval hádku nebo se k jiné sám přidal. Byl hlučný a neuměl se ovládat, proto ho kavárník a kabaretiér Waltner požádal, aby do Montmartru nechodil a nepoškozoval mu živnost. Pro Haška to byla otázka cti, a proto se všemožnými silami snažil do podniku dostat. Často čekal u dveří před vstupem a vyhlížel někoho vysoce postaveného, kdo by se za něj přimluvil.⁴⁶

O Montmartru se Hašek zmiňuje v povídkách Černohorský junák v úzkých, Má tragedie montmartská, Můj zlatý dědeček nebo Sen Josefa Waltnera, odvážného majitele kavárny Montmartre. Dalšími návštěvníky byli žižkovský bohém Franta Bauer, Eduard Bass, Max Brod, básník Karel Toman, František Kellner. Vystupoval zde i kabaret Červená sedma. O zábavu se mohl postarat kdokoliv z hostů. Montmartre bylo noční sídlo celé umělecké Prahy. Věhlas prvního baru v Praze dokazovala i každoroční Ročenka Montmartru, do které přispěli vážení autoři, mezi něž patřili herci z Národního divadla, redaktori či spisovatelé. S příchodem války však podnik upadal, vegetoval. Po převratu se znovu přihlásil k životu, ale byl to poslední pokus o vzkříšení. Generace, která Montmartre držela na výši zevšedněla, usadila se ve školách, kancelářích či redakcích a z klenutých místností starého domu se neslo už jen ticho.

6.4. Slavie

Významnými návštěvníky velkokavárny Slavie nebyli pouze herci z Národního divadla, ale i Karel Čapek nebo Vítězslav Nezval. Přesunula se sem i umělecká skupina Devětsil (1920-1930) v čele s Karlem Teigem, Otakarem Mrkvičkou a Jaroslavem Seifertem z nedaleko vzdálené Národní kavárny. Jaroslav Seifert poznamenává: „Už si ani nevzpomínám, co nás

⁴⁵ *Virtuální muzeum Jaroslava Haška & Josefa Švejka: Románové restaurační a jiné zábavní podniky*[online]. [cit. 2017-08-07]. Dostupné z: <http://www.svejkmuseum.cz/hospody.htm>

⁴⁶ RAVIK, Slavomír. *Pražské hospody: vyprávění o pražských restauracích, pivnicích, vinárnách, kavárnách, krčmách a knajpách*. V Praze: Levné knihy KMa, 2006, s. 83-84.

občas přimělo, že jsme opouštěli vlídnou a pohostinnou Národní kavárnu a její zakouřenou atmosféru vyměnili za kouř a pach ve staré herecké Slavii, na rohu proti Národnímu divadlu. Sedávali jsme tam u okna vedoucího na nábřeží a popíjeli absint. Byla to malá koketerie s Paříží. Nic víc.“⁴⁷ Důvodem k přestěhování některých členů Devětsilu do blízké Slavie mohla být rekonstrukce kavárny v letech 1933-1935, která umožnila rozšířit prostory kafirny a v patře nad ní zřídit penzion. V devítidílném publicistickém pořadu: *Co tomu říkáte, pane Werich?* (1968) uvádí Jan Werich skutečnost, že do Prahy každoročně o Velikonocích přijížděli herci z celé republiky, kteří seděli v kavárně Slavia a „parádovali“ před řediteli různých divadelních společností a chtěli si tak naklonit jejich přízeň nebo zařídit angažmá nejen v Praze, ale i v celých Čechách a na Moravě.⁴⁸

Básník Vladimír Holan vzpomíná na Slavii takto: „Má kožená sedadla a září temně. Sem chodí dopoledne elegantní modláři a studenti, kteří nestudují. Oživuje odpoledne a večer. Je tu vzdušné počasí – mohlo by se říci, i když lidé plují v oblacích cigaretového dýmu. Teplé vlny zvolna tančí a zábavný hluk a hovor ustane nad hlavami skloněných šachistů. Ti sedávají obyčejně vzadu, v traktu s okny na Vltavu, mezi básníky houslového klíče. Sem také přicházejí občas hezké dámy s průvodci něžně oholenými. Tu zvedají šachisté hlavy a hrají naslepo. Jedenkráte sem přišla krásná madame, usedla a postavila na stůl vycpaného kivi. To je zajisté moudrý pták s laskavým zobákem a tichýma očima. Zdálo se, že kivi blouzní. Stál tu a hleděl na kavárenské hodiny. Ovšem, to jsem zapomněl říci: ve Slavii jsou hodiny, kde malá ručička předbíhá velkou. Je to žertovný orloj. A kivi blouznil. Člověk tu cítí ješitné uspokojení jako v pacifickém kupé. Žurnály poletují a slabě ševelí. Druh polosnu, k němuž se blíží číšník. Druh polosnu a venku snad padá sníh.“⁴⁹

6.5. Arco

Typickými návštěvníky kavárny Arco byla skupina zvaná Arconauté. S pojmenováním přišel rakouský spisovatel a dramatik Karl Kraus, který se odkazoval na bájnou loď Argó, která plula s Argonauty (mořeplavci) pro zlaté rouno. Mísila se zde česká a německo-židovská literární bohéma, která navazovala kontakty i v jiných kafírnách ve městě, především potom v Monmartru. Štamgasty se staly němečtí spisovatelé jako Max Brod, Egon Erwin Kisch, Franz Viktor Werfel a Franz Kafka, který zde poznal i svou lásku Milenu Jesenskou

⁴⁷ RAVIK, Slavomír. *Pražské hospody: vyprávění o pražských restauracích, pivnicích, vinárnách, kavárnách, krčmách a knajpách*. V Praze: Levné knihy KMa, 2006, s. 321.

⁴⁸ *Historie.cs: Kavárna nejen pražská* [online]. Česká televize, 2016 [cit. 2017-08-09]. Dostupné z: <http://www.ceskatelevize.cz/porady/10150778447-historie-cs/215452801400036-kavarna-nejen-prazska>.

⁴⁹ HOLAN, Vladimír. *Pražské kavárny*. Totéž.: Kavárny & spol. Praha: Československý spisovatel. 1990, s. 220-221.

s manželem Ernstem Pollakem. V německy psané knize *Kavárna nad Prahou* autorka Lenka Reinerová vzpomíná na setkání s předními literáty doby a takto vzpomíná na Kafku.: „Mohl tam tehdy ještě potkat štíhlého pražského autora s nápadně hlubokýma očima, který ve vzrušené a hlučné společnosti patřil spíše k tichým účastníkům, přicházel nepravidelně, jen tu a tam, často churavěl a pobýval mimo Prahu.“⁵⁰ Majitelem kavárny byl Josef Suchánek, který dohlížel na pořádek v Arcu a sepisoval různá pravidla chování hostů.

⁵⁰ REINEROVÁ, Lenka. *Kavárna nad Prahou*. Praha: Labyrint, 2001, s. 24.

7. Pražské kavárny, jejich transformace a historická kontinuita

„Kam jen zmizely ty kavárny, přemyslím často, když se toulám Prahou – kavárny, v nichž člověk mohl nad šálkem černé kávy půl dne nebo třeba celý diskutovat a kout plány, leccos se dozvědět, pozorovat zajímavé lidi, někdy se s nimi i seznámit, spřátelit, nebo dokonce najít velkou lásku. A protože už takhle útočiště dávných let neexistují, spřádám teď ráda jeden velmi osobní pražský sen.“

Výstižná slova Lenky Reinerové, pamětnice, která ve své knize *Kavárna nad Prahou* vzpomíná na nejkrásnější léta kaváren a významných návštěvníků v nich. Svůj lesk a slávu pražské káfirny ztratily v proudu času. Nevyhnula se jim temná doba obou světových válek ani komunistický převrat v roce 1948, kdy byla většina podniků zavřena jako symbol buržoazního životního stylu a jejich vybavení zničeno. Řada z nich byla necitlivě přestavěna a jejich *genius loci* byl ztracen nebo sloužily vlasti jako například velkokavárna Savoy, která byla v době socialismu náborovým střediskem policie. Po Sametové revoluci v roce 1989 se do kaváren pomalu navrácí život a Václav Havel, který se podílel na znovuotevření Slavie připomíná důležitost kavárny jako místa, nad kterým by člověk neměl ohrnovat nos, a kde se na konci 19. a 20. století „upeklo mnoho veledůležitých věcí“ a kavárenská dimenze moderní kultury je něčím samozřejmým.⁵¹

Kavárny se staly ohroženými památkami, jak nazval Karel Čapek úvodník v *Lidových novinách* roku 1923 proti možnému bourání věhlasné Unionky. „Volám Klub Za starou Prahu, památkový úřad, umělecké a literární korporace, Devětsil, všechny politické strany i různé slavné nebožtíky na pomoc: Unionka je ohrožena! Netvařte se, jako byste nevěděli, co Unionka znamená. Unionka je památka. Unionka je rezervace. Unionka je místo, kde - z piety nevyvětrán – tkví dech literárních a uměleckých generací. (...) Ale Unionka je a měla by zůstat chráněnou rezervací. Měl by se zákonně chránit její tajný recept na záhadnou černou kávu, její vzduch, zápach kyselých rybiček na schodech, Paterův úvěrový systém, jeho... Jeho poněkud příslovečné slovní formy, zkrátka celý *genius loci* – proto, že je to v pravdě *locus genii*“⁵² Stejnému problému se věnoval v roce 1940 Eduard Bass, který „lobuje“ za zachování kavárny kvůli výjimečné architektuře budovy, ve které je kavárna umístěna. Jelikož stavba překážela dopravě, navrhl vybudovat podloubí a tím by vznikl prostor pro automobilovou dopravu. Přesto byl dům zbořen v letech 1949–1950 a na jeho místě postavena novostavba s nakladatelstvím Albatros.

⁵¹ *Historie.cs: Kavárna nejen pražská* [online]. Česká televize, 2016 [cit. 2017-08-09]. Dostupné z: <http://www.ceskatelevize.cz/porady/10150778447-historie-cs/215452801400036-kavarna-nejen-prazska>.

⁵² ČAPEK, Karel. Ohrožená památka. *Lidové noviny*, 1923, 31 (35).

Legendární kavárna Slavia svými divadelními, literárními a bohémskými tradicemi láká své hosty dodnes, jen s několikaletou přestávkou v 90. letech, kdy byla znovu otevřena v roce 1997. Dokument Petra Nikolaeva *Matka Slavia* (1997) vznikl ke znovuotevření kavárny s řadou osobností, kteří kavárnu navštěvovali a velmi si ji oblíbili, stala se místem kudy kráčely dějiny a kde se formoval společenský život po několik generací.

Před jejím uzavřením neminuly kavárnu dvě velké rekonstrukce, a to ve třicátých a devadesátých letech. V roce 1982 došlo k rozsáhlé havárii nábrežní zdi a následně měla budova problémy se statikou, takže byla v 90. letech ukotvena 250 mikropiloty o hloubce 11-14 m a tryskovou injektáží. Vybavení, které kavárna získala při rekonstrukci v roce 1982 bylo odstraněno a nahrazeno novým. Osvětlení, židle, stoly atd. spíše harmonizují s kavárenským stylem třicátých let, než by je přímo napodobovaly. Také vnější portál, vstupní hala, kavárenský bar a toalety byly nově navrženy, aby s původní podobou spíše ladily, než aby s ní byly totožné. Ohromné nástěnné lampy byly nahrazeny štíhlými a elegantně zářícími světelnými trubkami. Kavárna je nyní prostorem, který láká a je snadno přístupný, ale současně je i příjemně šarmantní. Všechny ostatní původní prvky zůstaly zachovány, repasovány, eventuálně nahrazeny replikami: mramorové a dřevěné obklady stěn a pilířů, mramorové parapetní kryty s kovovými mřížkami. Kouřová zrcadla byla nahrazena na původních místech čistými zrcadlovými plochami, okna doplněna dvojskly v ocelové konstrukci při plném zachování formátu, členění a způsobu otevírání. V roce 2001–2003 proběhla rekonstrukce sídla FAMU, která má nyní vyhovující podmínky ke studiu a práci.⁵³

Kavárnu Arco si můžete prohlédnout dodnes. Události doby, jako byly obě světové války kavárna přežila, přesto po druhé světové válce fungovala ve zmenšených prostorách oné honosné německé kafírny, ale už jako „čtyřková“ hospoda. Po celou dobu budova chátrala a pražskou německou elitu nahradili policisté, jelikož budova patřila ministerstvu vnitra. Až v devadesátých letech byla úplně uzavřena.⁵⁴

Kavárenská živnost v Louvru byla násilně přerušena komunistickým pučem v roce 1948. Vybavení kavárny bylo vyhazováno z oken na Národní třídu. O navázání tradice se pokusil její dnešní provozovatel Sylvio Spohr v roce 1992, kdy byla obnovena a rozsáhle zrekonstruována. Možnost zahrát si biliár má i dnešní host. Výzdoba stropů a stěn pochází z 30. let, a však samotný podnik se prezentuje v poupravené formě tak, aby prostorově

⁵³ ŠPAČEK, Jan. *Rekonstrukce interiérů kavárny Slavia*. Praha, 1998, 44 (1-2), 1-26.

⁵⁴ *Archivní pomůcky Archivu hlavního města Prahy: Kavárna Arco* [online]. Praha, 2011 [cit. 2017-08-08]. Dostupné z: <http://www.ahmp.cz/page/docs/AP-529-kavarna-arco.pdf>

vyhovoval dnešním náročným návštěvníkům. A tak místo kulečnickového sálu najdete restauraci nebo nově vzniklý salonek v hlavním křídle kavárny.⁵⁵

Sláva Montmartru upadala ještě před vypuknutím první světové války. Do zábavního podniku začali nahlížet snobové, které zajímalo, jak se baví pražská umělecká bohéma, a tak se řada herců i kabaretiérů sbalila a Montmartre opustila. Pan Waltner si otevřel nový lokál v Lucerně. „Na počátku války legrace skončila, kdekdo, včetně Haška, narukoval právě tak jako vrchní Jiráček alias Hamlet. Ten musel jednou na dnešní Národní třídě chodit po chodníku tam a zpět a pokaždé za trest zasalutovat stojícímu tam kaprálovi s prýmky jednoho dobrovolníka, kterého opomněl řádně po vojensku pozdravit. Byl by musel toto cvičení opakovat hezky dlouho, ale vysvobodil ho Egon Ervin Kisch, který tudy náhodou šel a měl vyšší šarži než jednoho pan kaprál, a nechal tedy zase pana kaprála stejně tak chodit a salutovat před sebou.“⁵⁶ V další éře sloužily kavárenské prostory jako skladiště papíru státního podniku OSPAP. V dnešní době patří „Montík“ výtvarníku Milanu Jarošovi, který se snaží navrátit její původní ráz od roku 2000.

Časy se mění a s nimi i svět kaváren. V dnešní době nenajdeme žádnou kavárnu, kde by vedle sebe seděly tak výrazné osobnosti doby a kavárny, kde by vznikaly ty nejúžasnější a nejpozoruhodnější literární nebo výtvarná díla. Doufejme, že s příchodem mladé nastupující generace přibude více kavárenských podniků, které budou tak výjimečné a inspirativní jako jejich předchůdci ve zlaté éře na přelomu 19. a 20. století a budou odrážet rychlost moderní doby, přesto si zachovají ráz místa, kde se dá tvořit, přemýšlet, diskutovat nebo navazovat nová přátelství. Dnešní kavárny jsou situovány v nákupních galeriích nebo pojízdných stáncích s nápisem „coffee to go“, které jsou jasným ukazatelem hektické a uspěchané doby. Mladí lidé se snaží uchopit kavárenskou kulturu po berlínském vzoru a dopřát lidem otevřený prostor v industriálním prostředí, kde si můžete dopřát nejen výběrovou kávu a přečíst si knihy nebo nově vydané kulturní časopisy, ale také podpořit a vidět práci lokálních designerů, kteří svou práci prezentují v daném podniku. Tím nejznámějším v Praze je multifunkční prostor Vnitroblok a Kavárna, co hledá jméno na Smíchově.

⁵⁵ *Stará Praha: Staré pohlednice a dobové fotografie Praha* [online]. [cit. 2017-08-09]. Dostupné z: <http://www.starapraha.cz/pohlednice-praha-ferdinandova-trida.php>

⁵⁶ RAVIK, Slavomír. *Pražské hospody: vyprávění o pražských restauracích, pivnicích, vinárnách, kavárnách, krčmách a knajpách*. V Praze: Levné knihy KMa, 2006, s. 87.

8. Závěr

Zlatá éra kavárenství v Praze na přelomu 19. a 20. století podává ucelený obraz moderní doby. Vznik kavárenských podniků byl úzce spjat s poměrně rychlým rozvojem měst a jejich modernizací, průmyslovou revolucí a vznikem fenoménu volného času, který lidé dříve neznali. Celá struktura jednotlivých částí práce má komplexně zdokumentovat celkovou atmosféru doby, která stála u zrodu kavárenských podniků. S ohlédnutím na modernizaci města v podobě nově vznikajících průmyslových a reprezentativních budov, průběhu asanačních procesů i způsobu bydlení jednotlivých společenských vrstev obyvatel. S posledním uměleckým slohem u nás, a to secesí, vzniká řada reprezentačních budov, hotelů a nájemních domů, které dotvářely kulisu Prahy. S avantgardním smýšlením a novou vlnou architektů, ovlivněných vídeňskou školou přichází konstruktivismus a spolu s ním myšlenka, která do pražského prostředí vnáší moderní nádech a ubírá se cestou čistě funkční stránky staveb nikoliv jejich zdobením, které bere jako přítěž. Vznikají tak velké budovy pojišťovacích ústavů, bank a obchodních domů. Staví se na hlavních městských třídách s největší kulminací obyvatel jako jsou Ferdinandova třída, ulice Na Příkopě nebo Václavské náměstí. Kavárny jsou doslova na každém kroku a mísí v sobě českou i německou kulturu. Ferdinandova, dnešní Národní třída (1919) byla plná Čechů, stala se jejich oblíbeným korzem a s vystavěním Národního divadla (1868–1883) dostala přívlastek „salon Prahy“. Ulice Na Příkopě byla německým nebo židovsko-německým korzem, kde jste si mohli s židovskými obchodníky zahrát partii mariáše nebo taroky v jedné z mnoha kaváren vystavěných v původně klasicistním stylu. Ulice byla finančním centrem, kde sídlily banky. Budovy to byly velmi honosné a měly poukazovat na solidnost jednotlivých peněžních ústavů. Na Královské cestě, především kolem Celetné ulice a Ungeltu vznikaly první kafírny, které se od zašedlých pivnic lišily pouze názvem a pokud kavárník dostal koncesi na prodávání alkoholických nápojů, mohl mimo černé kávy podávat například víno nebo absint.

Rozvoji kaváren napomohlo etablování se městské buržoazní společnosti do měst, která vyměnila prostředí promenád a parků za podniky, ve kterých vizualizovala svůj společenský status. Souviselo to se vznikem moderní městské společnosti a veřejného prostoru, kde šlechtický dvůr ztrácí své postavení. Z kaváren se stává centrum různých spolkových klubů, politických skupin nebo jednotlivců a kavárna se stává místem, kde vedle aristokrata potkáte chudého studenta. Staly se jakýmsi demokratickými kluby, kam mohl vstoupit kdokoliv, kdo zatoužil po šálku kávy a bohaté diskuzi.

Kavárny se v Praze dělily na velkokavárny, které vznikly na hlavních bulvárech a na menší podniky, které se po městě rozpínaly o něco plošněji, převážně na Novém a Starém Městě, v úřednických čtvrtích na Vinohradech nebo na Smíchově. Kavárníci se přizpůsobovali městské kultuře a pro návštěvníka byl rozhodujícím motivem k návštěvě kavárny typ zábavy, kterou daný podnik nabízel. Šlo převážně o literární kavárny, kde byl k nahlédnutí domácí nebo zahraniční tisk, koncertní kavárny, kde hrála živá hudba a tancovalo se nebo kavárny s kulečnickovými sály a herními salonky. V dělnických čtvrtích jako byl Karlín nebo Žižkov vznikaly levné podniky nebo noční kavárny, které často zavíraly až v brzkých ranních hodinách a scházela se v nich nejen pražská galérka a prostitutky, ale i celá bohéma, která si plnými doušky užívala života a nebála se šňupat kokain přímo z kavárenských stolů.

Pro všechny typy kaváren, ať už se jednalo o velkokavárny nebo menší podniky, bylo schéma prostoru vesměs stejné. Jednalo se o místnosti vybudované v prvních patrech domů, jelikož přízemí sloužilo k pronájmu obchodníkům. Vybavení kaváren bylo jednoduché, jednalo se o kulaté mramorové stolky, židle vyráběné firmou Thonet a velká zrcadla. Pražské ani vídeňské kavárny, až na výjimky nedisponovali předsunutými terasami jako kafírny ve Francii, které se otvíraly ruchu ulice a byly spojeny s bistroem, restaurací nebo divadlem. Ženy jako ozdoba a senzace kaváren byly až do počátku 20. století v podnicích přehlíženy. Nejčastějšími návštěvnicemi byly herečky a umělkyně, které navazovaly kontakty s vlivnými osobnostmi.

Rozdílnost typů kaváren dokládám na několika významných podnicích, které se nacházely v centru dění městské společnosti. Kavárna Union známá především díky vrchnímu Františku Paterovi patřila mezi nejvýznamnější pražské kafírny, byla zásobárnou dobového tisku včetně zahraničních titulů a soutěžila tak s kavárnou Arco o jejich počet. Zmíněná kavárna Arco byla dostaveníčkem pro celou židovsko-německou literární bohému v čele se spisovatelem Franzem Kafkou a stálými zákazníky zvanými Arconauti. Koncertní kavárna Louvre dodnes patří mezi pražské velkokavárny. Scházela se zde převážně umělecko-vědecká skupina a Louvre se stal místem k zakládání spolků a klubů, kde si mohli pánové zahrát biliár nebo posedět v odděleném salonku a nebýt nikým rušeni. Rozlehlá kavárna Slavie byla spojována s celou řadou divadelních osobností. Docházeli sem herci mezi zkouškami a představeními, ale i štamgasti z „Nárkavu“. Montmartre se od všech zmiňovaných podniků lišil svým typem zábavy. Byla to převážně kabaretní kavárna, ve které bujaré veselí probíhalo až do rána a místo, kde jste si mohli zatančit jako první v Praze tango nebo periferní tance, kterými se bavil celý podnik.

Dispoziční řešení kaváren bylo rozdílné. Kavárna Union spoléhala na jednotlivé pokojíky, Slavii patřil hlavní sál s postranními místnostmi a velkými okny s výhledem na Vltavu a Střelecký ostrov, Arcu vyhovovala intimnost v podobě kóji, Louvre svůj prostor přizpůsobil kulečnickovým stolům a kabaretu Montmartre dominoval taneční sál, který si vzal do parády malíř Vratislav Hugo Brunner a řada místností, která byla vymalována podle návrhu Františka Kysely. Transformace těchto kaváren proběhla v těžkých dobách obou válek, a především v době totality, kdy byly podniky zavřeny nebo jejich provoz pozastaven. V pozměněné formě a na historickou tradici odvolávající se je dnes v provozu velkokavárna Louvre na Národní třídě, o kus dál věhlasná kavárna Slavie, která se stala jakousi turistickou atrakcí a její kouzlo z dob minulých byste hledali jen těžko. Kavárna Monmartre v Řetězové ulici, která v dnešní podobě slouží spíše studentům jako literární kavárna.

9. Seznam použité literatury

9.1. Bibliografie

- ANONYM. *Kavárny z cyklu fejetonů Praha včera a dnes. Máj. IV. 1906, (8), s. 123-125.*
- BECHER, Ursula A. J. *Geschichte des modernen Lebensstils : Essen, Wohnen, Freizeit, Reisen.* München : C. H. Beck, 1990.
- BENDO VÁ, Eva, Tomáš DVOŘÁK, Dominik HRODEK a Šárka KOŘÍNKOVÁ. *Pražské kavárny a jejich svět.* Praha: Paseka, 2008.
- BOYAR, Ebru a Kate FLEET. *A Social History of Ottoman Istanbul.* New York: Cambridge, 2010.
- ČAPEK, Karel. Ohrožená památka. *Lidové noviny.* 1923, **31** (35).
- DRDA, Jakub a František DVOŘÁK. *Po královské cestě.* Praha: NLN, 2004.
- DYKOVÁ, Věra a Yveta DÖRFLOVÁ. *Kam se v Praze chodilo za múzami: Literární salony, kavárny hospody a stolní společnosti.* Praha: Vyšehrad, 2009.
- ELLIS, Markman. *The Coffee House: A cultural history.* Hachette: Orion Publishing, 2004.
- HOFFMEISTER, Adolf. *Kavárna Union: sborník vzpomínek pamětníků.* Praha: NČSVU, 1958.
- HOLUB, Karel. *Velká kavárna Slavia.* Praha: Ars Bohemia, 1998.
- HORSKÁ, Pavla, Eduard MAUR a Jiří MUSIL. *Zrod velkoměsta: Urbanizace českých zemí a Evropa.* Praha: Paseka, 2002.
- HRUBEŠOVÁ, Eva a Josef HRUBEŠ. *Pražské domy vyprávějí.* Praha: Academia, 2004.
- JÄHN, Karl Heinz. *Das Prager Kaffeehaus.* Berlin: Verlag Volk und Welt, 1988.
- JÄHN, Karl-Heinz. *Kavárny & spol.: pražské literární kavárny a hospody.* Praha: Československý spisovatel, 1990.
- JIRÁNEK, Tomáš, Milena LENDEROVÁ a Marie MACKOVÁ. *Z dějin české každodennosti: Život v 19. století.* Praha: Karolinum, 2009.
- KOPÁČ, Radim a Josef SCHWARTZ. *Nevěstince a nevěstky.* Praha: Paseka, 2013.
- KRONBAUER, Rudolf Jaroslav. *Z pražských katakomb.* Praha: Nakladatelské družstvo Máje, 1920.
- KROUTVOR, Josef. *Café fatal.* Praha: Dauphin, 1998.
- KROUTVOR, Josef. *Pražské kavárny, kavárničky, cukrárny a bistra.* Prostor; 4, 1990.
- KUKLA, Karel Ladislav. *Konec bahna Prahy.* Praha: Mořem a pevninou, 1927.
- KUKLA, Karel Ladislav. *Pražské bahno.* Praha: Svoboda, 1992.

- LANGER, František. *Vzpomínání na Jaroslava Haška*. Totéž In: Kavárny & spol. Praha: Československý spisovatel, 1990.
- LATRACH, Farida. *Das Kaffeehaus in Europa als Form der Geselligkeit im 18. und 19. Jahrhundert*. GRIN Verlag, 2013.
- MENGER, Václav. *Lidský profil Jaroslava Haška*. Praha: Jaroslav Koliandr, 1946.
- MÍKA, Zdeněk. *Život v pražských ulicích*. Praha: Paseka, 2013.
- MÍKA, Zdeněk. *Zábava a slavnosti staré Prahy*. Praha: Ostrov, 2008.
- ORT, Thomas. *Umění a život v modernistické Praze: Karel Čapek a jeho generace, 1911-1938*. Praha: Argo, 2016.
- PESE, Claus a Ursula PETERS. *Princip Thonet: od ohýbaného dřeva k trubce*. Nürnberg: Germanisches Nationalmuseum, 1989.
- PIORECKÁ, Kateřina a Karel PIORECKÝ. *Praha avantgardní: Literární průvodce metropolí v letech 1918-1938*. Praha: Academia, 2014.
- PÍŠA, Rudolf. *S lodí jež dováží čaj a kávu*. Věstník MCP, 2016, IX. (4).
- PŮTOVÁ, Barbora. *Královská cesta: Všední i sváteční život v proměnách času*. Praha: Paseka, 2016.
- PYTLÍK, Radko. *Pražská dobrodružství E. E. Kische*. Praha: Panorama, 1985.
- RAVIK, Slavomír. *Pražské hospody: vyprávění o pražských restauracích, pivnicích, vinárnách, kavárnách, krčmách a knajpách*. V Praze: Levné knihy KMa, 2006.
- REINEROVÁ, Lenka. *Kavárna nad Prahou*. Praha: Labyrint, 2001.
- RIHA, Fritz. *Das alte Wiener Kaffeehaus*. Salzburg: Festungsverlag 1967.
- ROLEČEK, Hynek. Animírky a múzy nejen tiché: ženy pražských kaváren a lokálů první poloviny 20. století. *Dějiny a současnost*. 2008, (4).
- SEDLÁKOVÁ, Radomíra. *Pražské interiéry*. Praha: Slovart, 2002.
- SEDLÁKOVÁ, Radomíra. *Obrázky z pražské architektury*. Praha Existencialia, 2000.
- SINGER, Herta. *Im Wiener Kaffeehaus*. Wien: Jugend & Volk, 1959.
- SIMMEL, Georg. *Peníze v moderní kultuře a jiné eseje*. Praha: SLON, 2006.
- ŠPAČEK, Jan. *Rekonstrukce interiérů kavárny Slavia*. Praha, 1998, 44 (1-2), 1-26.
- SYROVÝ, Bohuslav. *Architektura: Svědectví dob*. Praha: SNTL, 1977.
- TEIGE, Karel. *Nejmenší byt*. Praha: Václav Petr, 1932.
- TUCKER, Catherine M. *Coffee Culture: Local Experiences, Global Connections*. Abingdon: Routledge Series for Creative Teaching and Learning in Anthropology, 2011.
- VLČEK, Pavel. *Umělecké památky Prahy: Staré Město, Josefov*. Praha: Academia, 1996.

VYBÍRAL, Jindřich. *Česká architektura na prahu moderní doby: devatenáct esejů o devatenáctém století*. Praha: Argo, 2002.

WAGNEROVÁ, Magdalena. *Příběhy starých pražských domů*. Praha: Plot, 2013.

WITTLICH, Petr. *Secesní Prahou*. Praha: Karolinum, 2007.

WIRTH, Zdeněk. *Zmizelá Praha: Opevnění, Vltava a ztráty na památkách 1945*. Praha: Pražské nakladatelství V. Poláčka, 1948.

ZELINKA, Timoteus. *Pražská předměstí: Život za pražskou hradební zdí*. Praha: Orbis, 1953.

9.2. Elektronické zdroje

Archivní pomůcky Archivu hlavního města Prahy: Kavárna Arco [online]. Praha, 2011 [cit. 2017-08-08]. Dostupné z: <http://www.ahmp.cz/page/docs/AP-529-kavarna-arco.pdf>

BARTUŇKOVÁ, Alice. *Návrh revitalizace konkrétního prostoru města Napajedla: Kavárna v interiéru provozní zámecké budovy* [online], 2013 [cit. 2017-08-06]. Dostupné z: <http://digilib.k.utb.cz/>

CRo Radio Wave: Zmizelé nevěstince a nevěstky staré Prahy [online]. Český rozhlas, 2013 [cit. 2017-08-07]. Dostupné z: <http://hledani.rozhlas.cz/?query=nevestince+a+nevestky&offset=0&porad=On+Air>

Historie.cs: Belle époque [online]. Česká televize [cit. 2017-08-07]. Dostupné z: <http://www.ceskatelevize.cz/ivysilani/10150778447-historie-cs/213452801400033>

Historie.cs: Drogy za rady Vacátka [online]. Česká televize [cit. 2017-08-07]. Dostupné z: <http://www.ceskatelevize.cz/ivysilani/10150778447-historie-cs/212452801400019/titulky>

Historie.cs: Kavárna nejen pražská [online]. Česká televize, 2016 [cit. 2017-08-09]. Dostupné z: <http://www.ceskatelevize.cz/porady/10150778447-historie-cs/215452801400036-kavarna-nejen-prazska>

Historie.cs: Staré časy nejstaršího řemesla [online]. Česká televize, 2013 [cit. 2017-08-07]. Dostupné z: <http://www.ceskatelevize.cz/ivysilani/10150778447-historie-cs/213452801400031>

Historie Prahy: Zárodek velkoměsta 1895-1920 [online]. 2010-14 [cit. 2017-08-07]. Dostupné z: <http://praha.avalon24.eu/5a.php>

JANOVSKÝ, Daniel. *Absint, mýtus a skutečnost* [online]. 1-6 [cit. 2017-08-05]. Dostupné z: www.toxicology.cz/_soubory/dokumenty/absint.doc

Stará Praha: Staré pohlednice a dobové fotografie Praha [online]. [cit. 2017-08-07]. Dostupné z: <http://www.starapraha.cz/pohlednice-praha-na-prikope.php>

Virtuální muzeum Jaroslava Haška & Josefa Švejka: Románové restaurační a jiné zábavní podniky[online]. [cit. 2017-08-07]. Dostupné z: <http://www.svejkmuseum.cz/hospody.htm>

Za starou Prahu: Klub Za starou Prahu [online]. [cit. 2017-08-08]. Dostupné z: <http://www.zastarouprahu.cz/historie/prvni-leta>

9.3. Závěrečné práce

FICOVÁ, Jitka. *Pražské a brněnské kavárny meziválečného Československa v architektuře, literatuře a výtvarném umění*. Brno, 2012. Magisterská diplomová práce. Masarykova univerzita Brno. Vedoucí práce Mgr. Miroslav Jeřábek Ph.D.

MEJZR, Martin. *Příběh místa a jeho lidí: vilová čtvrť Čechovy sady v Kolině*. Praha, 2013. Bakalářská práce. Univerzita Karlova. Vedoucí práce PhDr. Barbora Půtová Ph.D.

MINOLOVÁ, Magda. *Historie a současnost kavárenského interiéru*. Brno, 2010. Bakalářská práce. Mendelova univerzita v Brně. Vedoucí práce Ing. arch. Martin Kovařík.

10. Obrazová příloha

Obrázek 1: Kavárna Edison, vybudována v novorenesančním domě na rohu ulic Na Příkopě a Na Můstku. *Památník národního písemnictví: Aktuality z činnosti* [online]. 2016 [cit. 2017-08-10]. Dostupné z: <http://www.pamatniknarodnihopisemnictvi.cz/860-starsi-prispevky/>

Obrázek 2: Interiér Vídeňské kavárny s kulečnickovým sálem a okny na Václavské náměstí *Stará Praha: Staré pohlednice a dobové fotografie Praha* [online]. [cit. 2017-08-07]. Dostupné z: <http://www.starapraha.cz/pohlednice-praha-na-prikope.php>

Obrázek 3: Pohled na Vídeňskou kavárnu na rohu ulice Na Příkopě a Václavského náměstí. *Stará Praha: Staré pohlednice a dobové fotografie Praha* [online]. [cit. 2017-08-07]. Dostupné z: <http://www.starapraha.cz/pohlednice-praha-na-prikope.php>

Obrázek 4: Pohled na kavárnu Continental v ulici Na Příkopě. *Staré pohlednice a dobové fotografie Praha* [online]. [cit. 2017-08-07]. Dostupné z: <http://www.starapraha.cz/pohlednice-praha-na-prikope.php>

Obrázek 5: Interiér kavárny Continental kolem roku 1890. Pavel Scheufler: *Fenomén Kavárny* [online]. [cit. 2017-08-10]. Dostupné z: <http://www.scheufler.cz/cs-CZ/fotohistorie/cteni-fotografii,fenomen-kavarny,24.html>

Obrázek 6: Interiér kavárny Montmartre v Řetězové ulici. *Kavárenské noviny: Kavárna Montmartre - místo, kde se pojídala syrová kuřata a tančilo tango* [online]. 2016 [cit. 2017-08-10]. Dostupné z: <http://kavarenskenoviny.cz/kavarna-montmartre-misto-kde-se-pojidala-syrova-kurata-a-tancilo-tango/>

Obrázek 7: Pohled na kavárnu Louvre na Národní třídě. Pohlednice poukazuje na vychytralost majitele Pelze, který nechal vyretušovat všechny ostatní firemní nápisy nad obchody v přízemí, ve snaze propagovat pouze svůj podnik. *Café Louvre: Krátký výlet do převálečného Louvru* [online]. [cit. 2017-08-10]. Dostupné z: <http://www.cafelouvre.cz/Historie/>

Obrázek 8: Novodobá kavárna ve Vnitrobloku vznikla v Holešovicích v Tusarově ulici. Jedná se o unikátní projekt, který propojuje návštěvníky s ulicí a nabízí jim multifunkční prostor nejen k odpočinku u kávy, ale i taneční studio Sector nebo pravidelné vernisáže českých umělců. Autor, 2017.